

Katsaus liikunnan kansalaistoiminnan tutkimukseen Suomessa

Pasi Koski

Johdanto

Liikunta on keskeinen osa suomalaista elämäntapaa. Liikuntalain mukaisesti päävastuu liikuntatoiminnan tuottamisesta on kansalaisten aktiivisuuden varaan rakentuvalla liikunnan kansalaistoiminnalla, joka järjestäytyneenä toimintana viittaa liikunta- ja urheilujärjestöihin ja paikallistasolla liikuntaseuroihin*. Tässä mielessä liikunnan kansalaistoimintaa voi pitää suomalaisen liikuntakulttuurin selkärankana, jonka kunto peilautuu niin kilpa- ja huippu-urheilun, aikuisten harrasteliikunnan kuin etenkin lasten ja nuorten liikunnan tilassa.

Suomalaisessa liikuntajärjestelmässä kansalaistoiminnan kontolle on säilytetty paljon vastuuta. Luotu järjestelmä on toimiva, edullinen ja monin puolin kannatettava. Kyse ei ole pelkästään liikuntakulttuurin ja kansanterveyden edistämisestä, vaan osaltaan myös suomalaisen kansalaisyhteiskunnan hyvinvoinnista ja jatkuvuudesta. Julkisen sektorin näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää tukea ja kaikin tavoin auttaa moisen järjestelmän toimivuutta ja ylläpitoa. Jotta tätä tehtävää voitaisiin halutun suuntaisesti ja tehokkaasti toteuttaa on olemassa olevasta järjestelmästä ja sen kehityksestä oltava käytössä monipuolista ja mahdollisimman totuudenmukaista ja ajantasaista tietoa.

Tämän katsauksen tarkoituksena on tiivistetysti esittää, mitä ja millaista tutkimustietoa suomalaisesta liikunnan kansalaistoiminnasta on olemassa, millaisiin näkökulmiin nämä tutkimukset ovat perustuneet, mitä me tällä hetkellä liikunnan kansalaistoiminnasta tiedämme sekä jonkin verran myös pohtia sitä, millä alueilla on tutkimuksellisia aukkoja ja millaisista asioista teemaan liittyen meidän tulisi lähitulevaisuudessa tietää enemmän. Lisäksi esitellään tutkimuksen tuottamia jäsenyyksiä ja tarkastelumalleja. Käytetyssä näkökulmassa painottuu käytännön hallintotyön ja sen kehittämisen tarpeet, ei niinkään tutkimukselliset tai tieteelliset lähtökohdat.

Liikunnan kansalaistoiminnasta on kirjoitettu varsin paljon ja tutkimuksellisessa mielessä kirjo on laaja. Tämänäyttöisessä katsauksessa ei koko materiaalia ole järkevää eikä mahdollista käydä läpi ja tiettyjä rajauksia on tehtävä. Käsittely perustuu pääasiassa lähimenneisyyden materiaaleihin ja tutkimukselliset kriteerit parhaiten täyttäviin. Tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi suuri määrä seurahistoriikkeja jää tarkastelun ulkopuolelle.

Raportti rakentuu siten, että johdannon jälkeen kuvataan tehdyt rajaukset. Sen jälkeen esitetään yleisluontoinen kuvaus tutkimuksen päälinjauksista. Neljännessä

* Liikuntaseura-termi lanseerattiin 1980-luvulla. Se viittaa kaikkiin liikunnan alalla toimiviin paikallisyhdistyksiin. Liikunta on yläkäsite, joka kattaa myös urheilun. Näin ollen yleisesti käytössä oleva urheiluseura-termi on tarkasti ottaen kapea-alaisempi ja sen katsotaan viittaavan vain kilpailuorientoituneisiin seuroihin, joita koko seurakentästä on vain osa.

luvussa kuvataan tiivistetysti eräitä liikunnan kansalaistoiminnan perustietoja. Sitten esitetään tutkimushavaintoja ja niiden pohjalta tehtyjä teoreettisia jäsenyyksiä yksityiskohtaisemmin niiden teema-alueiden osalta, jotka tutkimuksissa ovat olleet keskeisimpiä. Lopuksi nostetaan esiin muutamia liikuntapoliittisesti keskeisiä teemoja sekä tutkimusalueita, joihin jatkossa voisi paneutua.

Katsaus on suunnattu palvelemaan liikunnan päättäjiä ja liikuntahallinnon tarpeita, mutta soveltuu tietopaketti myös järjestötoimijoille. Aiemmin tämännäyttöisiä katsauksia on tehty ”Liikunnan yhteiskunnallisen perustelun” -prosessiin liittyen (ks. Koski 1994a; Koski 2000d) sekä kansainvälisiin vertailuihin (Koski 1999a; Heikkala & Koski 1999).

Mitä liikunnan kansalaistoiminnalla tässä tarkoitetaan?

Liikunnan kansalaistoiminnalla tarkoitetaan tässä kansalaisten omaehtoiseen aktiivisuuteen perustuvaa virallisesti organisoitua toimintaa. Toisin sanoen kyse on liikunnan järjestötoiminnasta alkaen paikallistason seuratoiminnasta, alueellisten järjestöjen kautta valtakunnallisiin liikunta- ja urheilujärjestöihin. Tutkimuksellisesti eniten on osoitettu kiinnostusta paikallistason toimintaa kohtaan, mikä painotus on nähtävissä tässä katsauksessakin. On syytä korostaa, että vapaamuotoisemman, virallisesti rekisteröitymättömän kansalaistoiminnan rooli on myös merkittävä, sillä aikuisväestöstä kolme neljäsosaa liikkuu omatoimisesti ja epävirallisissa ryhmissä näin tekee lähes joka toinen (Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002a, 36). Rajauksellisista syistä tämä osa liikunnan kansalaistoiminnasta on tässä jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Yliopistokirjastojen yhteistietokannasta Lindasta tehdyllä tiedonhaulla pelkästään hakusana ’urheiluseura’ tuotti yli 2300 lähdeviitettä. Suurin osa tästä materiaalista rajautuu kuitenkin tämän katsauksen ulkopuolelle. Ylivoimainen enemmistö haun tuottamista lähteistä oli seurahistoriikkeja. Sen lisäksi löytyi jonkin verran opaskirjallisuutta. Tutkimuksellisesti painottuneista teema-alueen tuotoksista enemmistö oli pro gradu –tutkielmia. Pääasiassa nämä opinnäytteet oli tehty Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa, mutta jonkin verran teema esiintyi myös kasvatustieteellisissä ja yhteiskuntatieteellisissä opinnäytteissä. Viime aikoina teema-alue näyttää herättäneen kiinnostusta myös oikeustieteen puolella (esim. Lilius 2003; Fagerlund 2004). Tässä katsauksessa ei ollut mahdollista paneutua sen enempää opaskirjallisuuteen kuin seurahistoriikkeihinkään. Pro gradu –tutkielmia hyödynnetään jonkin verran mutta ei kattavasti.

Liikunnan kansalaistoiminnan tutkimuksen päälinjat

Liikunnan kansalaistoimintaa on lähestytty tutkimuksellisesti useammasta näkökulmasta. Karkeasti jaotellen ne voidaan ryhmittää muutamaaan pääsuuntaukseen. Aika-akselille asetettuna ensin ilmaantuivat historiikit, sitten väestötason tarkastelut, sen jälkeen hallinnon näkökulma ja sitten ns. käsitteellistävä ote (vrt. Itkonen 1996). Nämä suuntaukset eivät ole vaiheita siinä mielessä, että uudempi näkökulma olisi tullut edellisen tilalle, vaan ne ovat

toisiaan täydentäviä ja osin samalla ajanjaksolla sovellettuja tarkastelutapoja, jotka tänä päivänä eivät välttämättä esiinny kovinkaan puhtaina.

Liikunnan kansalaistoimintaan kohdistuneen tutkimuksen voidaan katsoa Suomessa alkaneen seurahistoriikkien muodossa. Niitä on kirjoitettu lähes yhtä kauan kuin on ollut järjestäytyntä seuratoimintaa. Sivumäärällisesti seurahistoriikkitekstiä on erittäin runsaasti. Seurahistoriat eivät useinkaan täytä tieteellisen tutkimuksen kriteereitä ja niiden taso on hyvin kirjava. Itkonen (1996) toteaa liikuntakulttuurin muutoksen heijastuvan historiikeissa. Tällä hän viittaa siihen, että ensimmäisissä historian kuvauksissa korostui seurojen monialainen toiminta ja seurojen kytkeytyminen osaksi muuta järjestökulttuuria, mutta sittemmin esimerkiksi voittojen ja saavutusten kirjaaminen on noussut näkyvämmäksi osaksi seurojen historian kirjoitusta.

Toinen näkökulma liikunnan kansalaistoiminnan tutkimukseen on kummunnut tarpeesta ymmärtää väestön liikuntakäyttäytymistä. Se tukeutuikin laajoihin väestöaineistoihin, joilla on kerätty tietoa suomalaisten liikuntaharrastuksesta ja kiinnittymisestä liikunnan kansalaistoimintaan. Tämä suuntaus on tuottanut tietoa 1970-luvulta alkaen. Merkittävimpiä urheilu- ja liikuntaorganisaatioita ennen 1990-lukua käsitelleitä suomalaistutkimuksia olivat Pekka Kiviahon (esim. 1973a, 1973b, 1973c), Paavo Seppäsen (1977, 1983), Kalevi Olinin ja Esko Ranton (1986) tutkimukset sekä osaltaan Väli-tutkimus (Vuolle, Telama & Laakso 1986). Sittemmin jo useampaan kertaan toistetut liikuntagallupit ovat jatkaneet tätä tutkimusperinnettä päivittämällä määrävuosina tiedot suomalaisten liikuntakäyttäytymisestä ja osin myös liikunnan kansalaistoimintaan osallistumisesta (Pehkonen 1991a, 1991b, 1991c, 1991d; Ranto & Pehkonen 1995a, 1995b; Nurmela & Pehkonen 1998 a, 1998b, 1998c; Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002a, 2002b, 2002c; ks. myös Suomen Gallup 1982). Tähän samaan suuntaukseen voidaan laskea kuuluvaksi myös niin sanotun elämäntyylytutkimuksen liikuntaan liittyvän osuuden tuotokset (ks. Koski 1996; ks. myös Koski 2000c). Tuoreimman valtakunnallisen liikuntakäyttäytymiskartoituksen tuloksia julkaistaan samoihin aikoihin, kun tätä raporttia kirjoitetaan.

Kolmas käytössä ollut liikunnan kansalaistoiminnan tutkimuksellinen lähestymistapa nojaa hallinnon tutkimuksen perinteeseen ja sen koulutustarpeisiin. Seuratoimintaa oli harjoitettu pitkälti toistasataa vuotta ennen kuin havahduttiin huomaamaan, ettei Suomen seurakentästä, seurojen toiminnasta, rakenteista ja toiminnan ehdoista ollut koottuna koko kentän kattavia tietoja. Tuolloin 1980-luvun puolivälissä käynnistettiin Kalevi Heinilän johdolla liikuntaseuratutkimusprojekti, jonka tavoitteena oli hahmottaa yleiskuva seuroista organisaatioteoreettisesta näkökulmasta. Ennen empiirisen tiedon keruuta selvitettiin tuolloin, mitä seuratoiminnasta aiemman tutkimuksen perusteella tiedettiin (Koski 1987). Käynnistetty hanke haarautui moniin osaprojekteihin, joiden pyrkimyksenä oli lisätä ymmärrystä seuratoiminnasta ja löytää hallinnollisteknisiä välineitä seuratoiminnan kehittämiseksi. (ks. esim. Heinilä 1986; Koski 1987; Koski & Heinilä 1988; Heinilä & Koski 1991; Koski 1991; Koski 1994b; Koski 1995b). Tätä täydennettiin kymmenen vuotta myöhemmin 1990-luvun puolivälissä, jolloin uuden aineiston avulla jäljitettiin seurakentällä tapahtuneita muutoksia (Koski 2000c).

1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla toteutettiin myös ns. ”Kolmas sektori Suomessa” –hanke, joka oli osa kansainvälistä ”The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector” –hanketta ja jossa koko paikallisen järjestötoiminnan kattavassa analyysissä osittain paneuduttiin myös paikallisten liikuntajärjestöjen toimintaan (ks. Kurikka 1999; 2000). Liikuntaseurojen osalta aineisto kerättiin 49 kunnan seurojen keskuudesta. Jostain syystä saatuja tuloksia ei juurikaan suhteutettu aiempien seuratu tutkimusten havaintoihin.

SUMU-projektiksi (Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos) kutsuttu hanke suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutoksesta lukeutuu myös tähän hallinnon tutkimuksen lähestymistapaa soveltaneeseen perinteeseen. SUMU ei kohdistunut paikallisen tason seuratoimintaan, vaan sen kiinnostuksen kohteena olivat valtakunnalliset urheilun erikoisliitot eli ns. lajiliitot ja niissä tapahtuneet muutokset 1960-luvun lopulta alkaen (Koski & Heikkala 1998). Hallinnon tutkimuksen perinteeseen voidaan katsoa nojaavan myös pääasiassa Kari Puronahon johdolla toteutetut analyysit seurojen taloudesta ja liikunnan rahavirroista (esim. Puronaho & Matilainen 1994; 1997)

Neljäs suomalaisen seuratoiminnan tutkimuksen näkökulma on otteeltaan lähinnä historiallista sosiologiaa. Hannu Itkosen (1996) väitöskirja ”Kenttien kutsu – tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta” edustaa tätä lähestymistapaa, jota hän kutsuu käsitteellistäväksi. Työ on analyysi paitsi liikuntakulttuurin myös seuratoiminnan laajakaarisesta muutoksesta. Pyrkimyksenä on kirjoittajan mukaan säilyttää läsnä taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen moninainen ja kerroksinen yhteenkietoutuminen, joka kapeammin rajatuissa näkökulmissa tukahdutetaan. Tästä näkökulman valinnasta on tietysti seurauksena analyysin laveus ja monipolvisuus.

Vuosituhanne lopulla toteutettiin ”Liikunnan kansalaistoiminta” – tutkimusohjelma. Siinä lähestyttiin liikunnan kansalaistoimintaa sosiologisesta viitekehuksesta soveltamalla ja yhdistämällä mainittuja näkökulmia. Se tuotti puheenvuoroina ja melkoisena määränä kirjallisia julkaisuja analyysiä ja tulkintoja liikunnan kansalaistoiminnasta ja sen muutoksista yhteiskunnallisessa kontekstissaan (ks. Itkonen, Heikkala, Ilmanen & Koski 2000, 172-178). Se jatkoi myös seuratoiminnan jäsentämistä laajentaen näkökulmaa muutosten seurantaan, kansalaistoiminnan kontekstin ja kansalaistoiminnan perustan syvempään ymmärtämiseen. Tuon jälkeen tutkimuksellisesti painottuneita kirjalliset tuotoksia teema-alueen ytimeen kohdistuen on tullut harvakseltaan. Teema-aluetta sivuavia sinällään ansiokkaita tutkimuksia on toki tehty (esim. Salmikangas 2004). Lisäksi esimerkiksi tehdyt lasten ja nuorten liikuntaan liittyvät tutkimukset sivuavat lähes poikkeuksetta myös liikunnan kansalaistoimintaa.

Liikunnan kansalaistoiminnan vaiheet ja nykyjärjestelmä

Liikunnan kansalaistoiminta Suomessa linkittyy yhteiskunnalliseen kehitykseen ja on muotoutunut muun kansalaistoiminnan kehityksen rinnalla. Ilmanen ja Itkonen (2000, 12-17) ovat jäsentäneet maamme kansalaistoimintojen muotoutumista viiden vaiheen kautta: 1) Kansalaisyhteiskunnan nousu laajana joukkoliikkeenä

1800-luvun lopulla, 2) Luokka-Suomen kansalaisyhteiskunta, 3) Puoluejohtoinen kansalaisyhteiskunta, 4) Hyvinvointi-Suomen kansalaisyhteiskunta 1960-1980-luvuilla sekä 5) Pirstoutuneen kansalaistoiminnan aika 1990-luvulta alkaen. Nämä kansalaistoimintojen vaiheet ja kansalaistoiminnan yleiset muutokset peilautuivat myös liikunnan organisoitumiseen ja sen käytäntöihin. Helpoimmin saa tiivistetyn käsityksen liikunnan kansalaistoiminnan kehittymisestä lukemalla Heikkalan ym. (2003) kuvauksen ”Liikunnan ja urheilun tarina”. Tarinassa kuvataan liikunnan ja urheilun kansalaistoimintaa kokonaisuutena sekä liikunnan ja urheilun suhdetta yhteiskuntaan eri vuosikymmeninä.

Itkonen (1991, 189-191; 1996, 215; 2000, 20-24) on luokittanut liikunnan kansalaistoiminnan neljään kauteen:

- 1) Järjestökulttuurin kausi (1900-1930), jolloin liikunta oli väline erilaisten aatteiden, kuten työväen-, raittius- tai vapaapalokunta-aatteen levittämisessä.
- 2) Harrastus-kilpailullinen kausi (1930-1960). Tuolloin lajikorostainen näkökulma alkoi saada otetta. Kilpailusta ja harjoittelusta alkoi tulla systemaattisempaa. Liikuntapaikkojen määrä alkoi kasvaa.
- 3) Kilpailullis-valmennuksellinen kausi (1960-1980). Tiedon merkitys alkoi korostua. Tieteellinen valmennus alkoi muotoutua. Liikunnan hallintoon ja tutkimukseen liittyvää käsitteistöä luotiin, liikuntapaikkoja rakennettiin ja liikunta-käsite otettiin käyttöön.
- 4) Eriytyneen liikuntakulttuurin kausi (1980-). Toimintamuotojen ja liikuntaan liittyvien intressien kirjon kasvu merkitsi koko liikunnan kentän laajenemista niin organisatorisesti kuin sisällöllisestikin.

Yhdessä Ilmasen kanssa Itkonen on hahmottanut vaiheita myös liikunnan kansalaistoimijoiden ja julkisen liikuntahallinnon välisissä suhteissa. Pohjois-Karjalassa tehtyjen havaintojen perusteella he päätyivät kuuteen vaiheeseen:

- 1) Kansalaistoimijat vastasivat aluksi yksin ihmisten liikuttamisesta (noin - 1900).
- 2) Kansalaistoimijat alkoivat saada julkishallinnolta satunnaisia avustuksia (n. 1900-1920).
- 3) Kunnallisen liikuntahallinnon perustamisen aika (n. 1920-1940). Tuolloin urheiluväki oivalsi tilaisuutensa. Tavoitteena oli alkuun ennen kaikkea urheilupaikkojen luominen. Seuratoimijat toimivat kaksoisroolissa eli paitsi kansalaistoimijoina myös kunnallisina luottamushenkilöinä. Urheilulautakunnat olivat lähinnä edunvalvontaelimiä.
- 4) Niukkojen resurssien aika (n.1940-1960). Perusliikuntapaikkoja rakennettiin, mutta resurssija oli vähän.
- 5) Hyvinvointivaltion liikuntapolitiikan aika (n.1960-1990). Julkista rahoitusta alkoi vähitellen löytyä kunnallisen liikuntatoimen tukemiseen, liikuntapaikkarakentamiseen ja seurojen tukemiseen.
- 6) Nykyinen vaihe (n. 1990-). ”Korvamerkittyjen” liikuntarahojen käytännöstä luovuttiin. Seura- ja kuntakeskustelu kääntyi säästöpuheeksi. Liikunta- ja urheiluväen oli alettava perustelemaan toimiansa vaikuttavuutta suhteessa muiden hallinnonalojen menoihin. Valtionhallinnon ohjausjärjestelmät ovat johtaneet erilaisten projektien ja hankkeiden korostumiseen. Muotoutui uudenlaista sopimuksellisuutta, jossa kansalaistoimijat joutuvat räätälöimään suhdettaan julkishallintoon hankkeiden, projektien ja tapahtumien kautta. (Ilmanen & Itkonen 2000, 154-155)

Lajiliittoja analysoidessaan Kosken ja Heikkalan (1998) tarkastelu kohdistui 1960-luvun lopun jälkeiseen aikaan. Aikahaarukkaan kuuluvat vuosikymmenet he nimesivät seuraavasti:

- 1970-luku: Amatörismin vuosikymmen.

Järjestöjen toiminnasta vastasivat puolipäiväiset ”amatöörit”, jotka hallinnoivat ”kotona keittiön pöydällä”. Toiminta oli suhteellisen epäsystemaattista ja se painottui kilpailujärjestelmien luomiseen ja ylläpitoon.

- 1980-luku: Institutionaalistumisen vuosikymmen

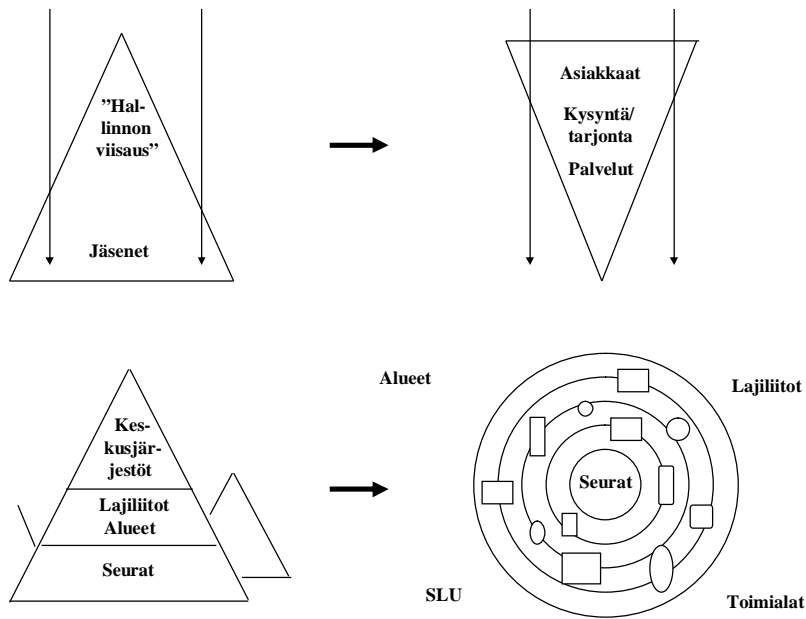
Toiminta alkoi niin määrällisesti kuin laadullisestikin ammattimaistua. Toiminnasta tuli järjestelmällisempää. Resursseja oli aiempaa enemmän ja omaa varainhankintaa kehitettiin. Lisääntynyt henkilökunta antoi mahdollisuudet luoda toimivampaa työnjakoa. Luotiin uusia tehtäviä ja toimenkuvia. Toiminnot alkoivat myös eriytyä, eikä huomio keskittynyt enää pelkästään kilpaurheiluun, vaan myös kunto- ja elämysliikunta alkoi saada huomiota.

- 1990-luku: Rakennemuutoksen ja eriytymisen vuosikymmen.

Liikuntajärjestöjen rakenteet muutettiin. Laman seurauksena resurssit niukkenivat. Uusi tilanne pakotti pohtimaan toiminnan arvopohjaa. Uusia oppeja otettiin käyttöön lähinnä liike-elämän mallin mukaan. Alettiin toteuttaa strategista suunnittelua, tuotteistamista ja soveltaa muitakin managerialismin oppeja. Liikuntakulttuuri eriytyi, mikä merkitsi toimintamuotojen kirjavoitumista ja kentän laajenemista. Hierarkkisesta järjestelmästä siirryttiin kohden verkostomaista toimintatapaa.

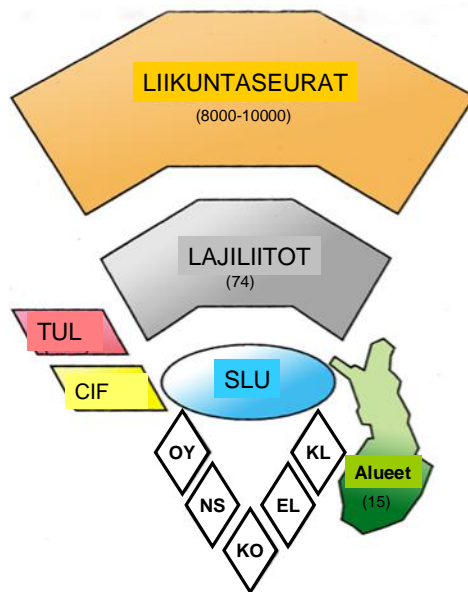
1990-luvun alkupuolen liikuntajärjestörakenteen muutoksessa oli pyrkimys luoda aiempaa vähemmän hierarkkinen järjestelmä, jossa ruohonjuuritason toiminta ei olisi kontrolloitua ja ylhäältä päin käskytettyä. Luotu SLU pyrkiikin olemaan palvelujärjestö, joka tuottaa palveluja jäsenilleen kuten lajiliitoille, aluejärjestöille ja seuroille samalla, kun se huolehtii liikunnan edunvalvontatehtävästä. Aluejärjestöjen rooli poikkeaa entisten piirijärjestöjen roolista. Jälkimmäiset toimivat suorana väliportaina välitystehtävässä hierarkkisen mallin mukaan. Nykyjärjestelmässä alueet ovat itsenäisiä toimijoita ja eräänlaisia verkoston solmukohtia. Tosin käytännössä roolit vaihtelevat jonkin verran alueittain. (ks. esim. Koski & Heikkala 1998; Heikkala & Koski 1999; Heikkala 1998)

Aiempaan järjestelmään verrattuna pyramidi on ikään kuin käännetty ylösalaisin (ks. kuvio 1). Uusina toimijoina kentälle tulivat niin sanotut toimialaorganisaatiot, joista lasten ja nuorten liikunnan järjestö Nuori Suomi on puhdaspiirteisin esimerkki (muut toimialat huippu-urheilu, harrasteliikunta, koululais- ja opiskelijaliikunta, erityisryhmien liikunta). Kuviossa 2 on kuvattu järjestelmän toimijatahot. Toimialaorganisaatiot on kuvattu salmiakkikuviolla. Kuviossa 3 on esitetty eri tahojen tehtävät uudessa järjestelmässä.

Koski & Heikkala 1998

KUVIO 1. Järjestelmän perusajatus aikaisemmassa ja nykyisessä liikuntajärjestömallissa (Lähde: Koski & Heikkala 1998, 18)

OY= Olympiayhdistys
 NS= Nuori Suomi
 KO= Koululais- ja opiskelijaliikuntajärjestöt
 EL= Erityisryhmien liikuntajärjestöt
 KL= Kuntoliikuntajärjestöt

KUVIO 2. Suomen liikuntajärjestöt rakennemuutoksen jälkeen. (Lähde: Koski & Heikkala 1998, 17)

Perheet ja koulut	Sosiaalistaminen liikuntaan ja liikunnan avulla
Seurat, yksilöt, ihmisryhmät, työpaikat, liikuntayritykset	Toiminnan organisointi
Kunnat	Liikuntapaikat, olosuhteet
SLU	Palvelu ja edunvalvonta, verkonkutoja
Lajiliitot	Lajikulttuurin edistäminen
Toimialaorganisaatiot	Toimialan edistäminen
Alueorganisaatiot	Liikuntakulttuurin edistäminen alueellisesti, alueellinen verkonkutoja
Valtio	Liikuntapolitiikka, rahoitus, tuloksen tukija, koordinointi, projektit

KUVIO 3. Eri tahot ja niiden keskeisimmät tehtävät suomalaisessa liikuntajärjestelmässä (Lähde: Koski & Heikkala 1998, 16)

Perustietoja liikunnan kansalaistoimijoista

Juuri tuli kuluneeksi 150 vuotta maamme vanhimman urheiluseuran perustamisesta. Noiden vuosien aikana (riippuen siitä, mitkä kaikki toimintamuodot lasketaan liikunnaksi, esim. metsästys ja kalastus) Suomessa on perustettu kaikkiaan noin 15 000 - 30 000 liikunnan alalla toimivaa yhdistystä (Koski 2000a, 43). Tarkkaa tietoa liikunnan alalla toimivien yhdistysten, edes rekisteröityjen, määrästä on vaikea selvittää. Yhdistysrekisterissä on viimeisimmän tiedon mukaan hieman yli 18 000 liikunta- ja urheiluseuraa, mutta tässä luvussa on mukana monia yhdistyksiä, joissa ei enää ole toimintaa. Kuntatietojen kautta peilaamalla on päädytty tietoon, jonka mukaan toimivia liikunta- ja urheiluseuroja on manner-Suomessa tällä hetkellä noin 9000. (Anttila & Pyhälä 2005)

Suuren kansallisen liikuntatutkimuksen (2002a, 36) tietojen perusteella aikuisväestöstä vähän useampi kuin joka kymmenes liikkuu seurojen puitteissa. Elämäntyyli tutkimuksen mukaan vähintään silloin tällöin seuroissa liikkuvia aikuisista on lähes kolmannes. Miehet liikkuvat seuroissa jonkun verran naisia yleisemmin. Vastaavasti alle 19- vuotiaista pojista lähes puolet (45 %) ja tytöistä reilu kolmannes (36 %) liikkuu seurassa. Tänä päivänä seuratoiminta tavoittaa nuorison varsin hyvin, sillä esimerkiksi turkulaisista lapsista ja nuorista neljä viidestä on jossain vaiheessa mukana seuratoiminnassa ennen 19. ikävuottaan (Koski & Tähtinen 2005, 6). Jäsenenä seurassa ilmoittaa olevansa lähes joka neljäs aikuisista. Todettakoon, että jäsenyys ja osallistuminen eivät ole synonyymejä, vaan osa jäsenistä (n. 8 %) ei osallistu lainkaan toimintaan. Vastaavasti yli puolet aikuisista, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan ole jäsenenä yhdessäkään seurassa, kuitenkin osallistuu seuratoimintaan tavalla tai

toisella. Esimerkiksi kuntoliikuntaa seuroissa harrastavista vain noin puolet on jäseniä. (Koski 2000a)

Aikuisten liikunta-aktiivisuus on perinteisesti ollut yhteydessä korkeampaan koulutustasoon (Laakso 1986, 95-97). Koulutausta näyttää erottelevan myös seuraosallistujia jo nuoruusiässä. Esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen hakeutuvista pojista selvästi harvemmat osallistuvat seurojen toimintaan kuin yläkoulun pojat, lukion pojista puhumattakaan (Koski 2005a, 628). Sama pätee vähän lievempänä myös tyttöjen keskuudessa. Kodin kulttuuripääoma, mikä heijastuu esimerkiksi vanhempien koulutustasossa, ennustaa nuorten seuratoimintaan osallistumista. Vanhempien korkeampi koulutustaso ennustaa nuoren todennäköisyyttä osallistua seuratoimintaan säännöllisesti ja aktiivisesti. Tämä kulttuuripääoma peilautuu myös nuorten koulumenestykseen. Seuraosallistujat pärjäävätkin keskimäärin jonkin verran muita paremmin koulussa. (Laakso ym. 2006)

Seuratoimintaan osallistuvat nuoret ovat monellakin tapaa muita nuoria aktiivisempia. Moinen aktiivisuuden kasaantuminen todettiin Erik Allardtin johdolla jo 1950-luvulla (Allardt, Jartti, Jyrkilä & Littunen 1957; 1958). Se tuntuu pätevän edelleen. Seuratoimintaan osallistuvat nuoret ovatkin muihin verrattuna omasta mielestään useammin oma-aloitteisia, tavoitteellisia, nauttivat paineen alla toimimisesta, ovat kilpailullisia, haluavat kehittää itseään ja tuntevat itsensä terveemmiksi. Selitys näihinkin löytynee ainakin osaltaan kodin kulttuuripääoman tasosta. (Terveysten lukutaito –aineisto; poikien osalta Koski 2005a, 269)

Seuratoimintaan voi osallistua monella eri tavalla. Vuonna 1995 kerättiin suomalaisen aikuisväestön (18-74 v.) keskuudesta tietoja heidän elämäntyylistään. Seuratoimintaan osallistumisen osalta tiedot kertovat, että liikkujan roolissa heistä oli vähintään silloin tällöin lähes joka kolmas, puuharoolissa joka neljäs ja taustaroolissa yli puolet (Koski 2000c, ks. taulukko 1).

Kansalaistoiminnan parissa toimivista ihmisistä, heidän toiveistaan, odotuksistaan ja vaikuttimistaan on oltu kiinnostuneita ehkä yllättävänkin vähän. Jonkin verran tietoja esimerkiksi toimijoiden määristä on olemassa. Suomen Gallupin keräämän tiedon mukaan vapaaehtoistyötä seuroissa tekee kaikkiaan noin puoli miljoonaa suomalaista (Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002c). Heistä on olemassa jonkin verran myös perustietoja. Edellä mainitun elämäntyyliaineiston avulla on olemassa tietoja seuroissa erittäin usein puurtavista, joita on noin viisi prosenttia aikuisväestöstä (ks. Koski 2000c). Tiedot kertovat muun muassa sen, että seuroissa puuhaajien enemmistö (60 %) on miehiä ja ikähaarukka, jossa tätä työtä yleisimmin tehdään, on 30 ja 45 ikävuoden välillä. Nämä seikat tuovat seurojen toiminnan sisältöihin epäilemättä omat vivahteensa.

Leimallista on, että puuhaajilla on alaikäisiä lapsia. Vain noin joka neljännellä (27 %) erittäin usein seurassa puuhaavalla ei ole lainkaan omia lapsia. Tämä ryhmä muodostuu pääsääntöisesti nuorista, naimattomista miehistä. Lähes 60 prosentilla (57 %) puuhaajista on alle 18-vuotiaita lapsia, kun koko aikuisväestöstä näitä on reilulla kolmanneksella (37 %). Jos lapset eivät ole vielä kouluiässä, osallistuminen puuharooliin ei ole yleisempää. Kolmevuotiaiden ja sitä nuorempien lasten vanhemmuus päinvastoin jopa vähentää osallistumisen

todennäköisyyttä. Yleisimmin puuhaajilla on kaksi lasta. Kaikkein yleisintä on sellaisten vanhempien osallistuminen, joiden lasten iät ovat 10 ja 15 ikävuoden välillä. Innokas puuhaaminen seuratoiminnassa kuuluukin tiettyyn elämänvaiheeseen. (Koski 2000c 52-54)

TAULUKKO 1. Aikuisväestön osallistuminen seuratoimintaan vuoden 1995 tietojen mukaan (n=2471)

Rooli	Osallistumisaktiivisuus			
	Erittäin usein	Melko usein	Silloin tällöin	Ei lainkaan
Liikkujana	6	8	16	70
kuntoliikkujana	5	8	16	71
kilpaurheilijana	2	2	5	91
Puuharoolissa	5	6	15	74
toimitsijana	2	2	9	87
ohjaajana tai valmentajana	1	2	5	92
seuratyöaktiivina	2	3	8	87
johtotehtävissä	2	1	3	94
luottamuselimissä	1	2	4	93
huoltotehtävissä	2	4	10	84
varainhankinnassa	2	4	13	81
Taustaroolissa	10	13	35	42
kyyditsijänä	4	6	17	73
katsojana	6	10	36	48
kannatusjäsenenä	4	5	15	76
vanhempana	4	5	12	79
Jossakin mainitussa roolissa	16	16	31	37

(Lähde: Koski 2000c, 44; vrt Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002c, 7)

Sekä suuren kansallisen liikuntatutkimuksen, että elämäntyylytutkimuksen aineistot kertovat, että vapaaehtoistoimijat ovat keskimääräistä paremmin koulutettuja ja hyvin työelämässä edenneitä. Toimihenkilöillä ja johtavassa asemassa olevilla on seuratoimijoiden keskuudessa yliedustus. Näihin ammattiryhmiin lukeutuu lähes puolet vapaaehtoistoimijoista. Niinpä, vaikka työntekijät ovat toimijoina suurin yksittäinen ammattiryhmä, liikuntaseurojen vapaaehtoistoiminnalle on ominaista ”tietty keskiluokkainen ilme, joka kaiken lisäksi tuntuu olevan vahvistumaan päin”. (Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002c; Koski 2000c). Seuroissa erittäin usein puuhaaville tuntuu olevan yhteistä ahkeruuden, yhteiskunnallisen toiminnan, itsensä kehittämisen ja arvostetun aseman arvostaminen. He suhtautuvat kriittisesti laiskuuteen ja periaatteettomuuteen. (Koski 2000c, 52-54)

Teoreettisesti seuratoimintaan osallistujia voidaan jäsentää Unruh'n (1979; 1980) sosiaalisiin maailmoihin osallistujien luokitusta soveltamalla. Tämän luokituksen mukaan voimme olla seuratoiminnassa mukana 'muukalaisina', joille toiminnan sisällöt ovat vieraita, emmekä niihin juurikaan osallistu. Voimme olla mukana myös 'turisteina', jotka aika ajoin vierailevat toiminnan äärellä uteliaisuuttaan tyydyttämässä. Kolmas osallistujatyyppejä on 'säännölliset', jotka jo jonkin verran toimintaan sitoutuneena hoitavat heidän kontolleen asetettuja tehtäviä toimivat esimerkiksi toimitsijoina tai osallistuvat varainhankintaan. Kaikkein syvimmällä seuratyön ytimessä ovat 'insiderit', jotka luovat toimintaa ja joiden varassa toiminta pääasiassa pyörii (Koski 2000a, 44; Koski 2000b, 140).

Liikunnan kansalaistoimintaan kohdistuvista odotuksista ja tarpeista tiedetään toistaiseksi aika vähän. Järjestelmämme on perustunut pitkään tarjontaperiaatteelle eli sille, että liikuntapalveluja tuottavat tahot, kuten liikunta- ja urheiluseurat, järjestävät jotain toimintaa ja katsovat sitten, keitä harrastajia toiminta kiinnostaa. Kysyntänäkökulmasta asiaa on analyttisesti pohdittu harvoin. Lasten ja nuorten tilanteesta tiedetään, että noin miljoonasta maamme 3-18 -vuotiaasta on seuratoiminnassa mukana noin 40 prosenttia. Tämän lisäksi lopuista noin 40 prosenttia olisi kiinnostunut osallistumaan seurojen toimintaan, mutta ei näin syystä tai toisesta tee. Tämä tarkoittaa yli 250 000 lasta ja nuorta (Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002). Kun ikähaarukka laajennetaan 30-vuotiaisiin asti, olisi halukkaiden määrä jo lähellä puolta miljoonaa (Koski 2003). Tällainen joukko kertoo kysynnän ja tarjonnan epäsuhdasta.

Koski ja Tähtinen (2005) jäljittivät nuorten (13-18v) osalta liikuntaan liittyviä odotuksia. Tulokset kertovat, että suuri osa nuorista haluaa liikunnan tarjoavan mielekkään, kehittävän ja yleisesti hyväksytyyn tavan mukavaan yhdessäoloon. Tässä maisemassa esimerkiksi kilpailulle jää välineen, ei itsetarkoituksen, rooli. Kilpailu voi soveltua välineeksi tärkeimpien merkitysten hakemiseen, sillä vain harvoille kilpailu oli täysin merkityksetöntä. Kysyntänäkökulman puhdaslinjaisessa soveltamisessa törmätään perustavanlaatuisen kysymykseen siitä, pitäisikö seuratoiminnan tarjota vain nuoria miellyttäviä asioita vai pitääkö tarjolla olla myös muunlaisia kasvattavia kokemuksia, kuten häviämisen ja epäonnistumisen kokemuksia.

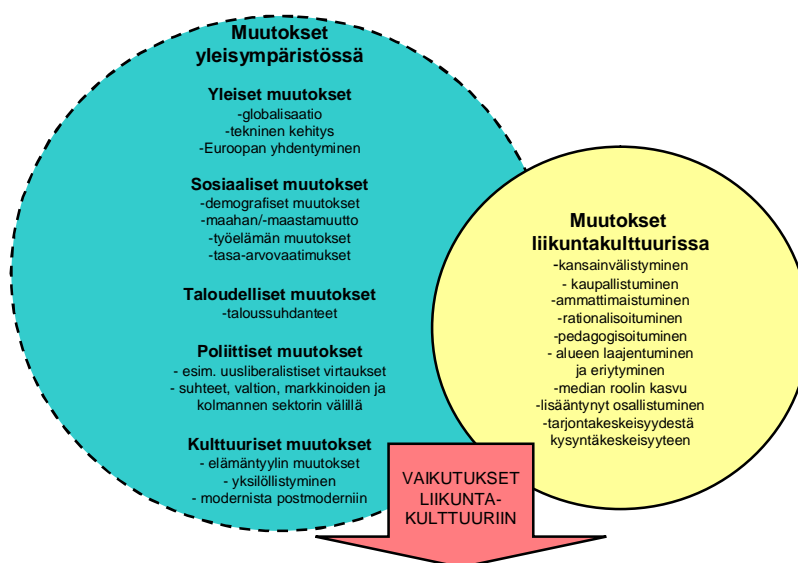
Koskenranta ym. (1997) selvittivät eri tahojen tyytyväisyyttä hämeenlinnalaisten seurojen toimintaan. Liikuntatoimen työntekijät ja seurojen kansalaistoimijat arvioivat seurojen täyttäneen tehtävänsä hyvin, mutta kaupunginhallituksen jäsenet olivat kriittisempiä. Todettakoon, että seurojen tärkeimpinä tehtävinä pidettiin nuorisokasvatusta ja harrastusmahdollisuuksien luontia. Urheilun julkisuuskuva -tutkimuksen (Ilmanen ym. 2004) tulokset kertovat, että suomalaisten käsitys liikunnan kansalaistoiminnasta on myönteinen. Tosin noin joka kolmas pitää lasten ja nuorten urheilua liian kilpailullisena ja viidennes liian kalliina.

Vastaavanlaista kysyntää ja toiminnan odotuksia analysoivaa tutkimusta voisi tehdä liikunnan kansalaistoimintaan ja laajemminkin liikuntaan liittyen myös muita ryhmiä, esimerkiksi aktiivisia puuhaihmissä ja/tai lasten vanhempia, koskien.

Toimintaympäristö ja sen muutos*

Vapaalle kansalaistoiminnalle perustuvien paikallistason yksiköiden toiminnalle on tyypillistä, että ne elävät kulloinkin käsillä olevaa hetkeä usein ilman pitkäjänteistä suunnittelua tai strategista ajattelua, joiden avulla suuntauduttaisiin tulevaisuuteen ja sopeuduttaisiin ympäristön muutoksiin. Vaikka monet vapaa-ajan alueella toimivista vapaaehtoisyhdistyksistä pyrkii olemaan suhteellisen suljettuja, ovat ne kuitenkin varsin suuressa määrin riippuvaisia toimintaympäristöstään. Kansalaistoiminnan tilanteen hahmottamiseksi onkin syytä tutustua toimintaympäristöön ja siihen liittyviin kehitystrendeihin.

Liikunnan kansalaistoimintaa tarkasteltaessa toimintaympäristön muutokset voi jaotella yleisympäristön muutoksiin ja liikuntakulttuurin muutoksiin. Seuraavassa listataan muutamia viime aikojen keskeisiä muutostrendejä ja mainitaan lyhyesti esimerkkejä niiden seurauksista liikuntaseuratoimintaa ajatellen. (ks. Koski 2000c) (ks. kuvio 4)

KUVIO 4. Liikuntatoimintaan vaikuttavia yleisympäristön ja liikuntakulttuurin muutoksia. (Lähde: Koski 2000c, 14)

* Tässä tukeudutaan pääasiassa Kosken (2000) ja Heikkalan (2001) teksteihin.

Muutokset yleisympäristössä

Yleiset muutokset

Merkittävin ja laajin kansainvälinen muutoskehitys, joka ulottaa vaikutuksensa myös liikuntakulttuuriin lienee globalisaatioksi kutsuttu kehitys. Tuon kehityksen myötä tuotteiden, pääoman, yritysten, palvelujen, ihmisten, arvojen, merkitysten ja elämäntyylien virrassa kansallisuusrajoilla on aiempaa vähemmän merkitystä. Se on jo johtanut siihen, että urheilussa huomiomme kiinnittyy päivä päivältä enemmän tarjolla oleviin kansainvälisiin huipputapahtumiin Champions-liigaan, NHL:ään, GP-kisoihin ja Formula ykkösiin eikä niinkään kotoisiin kisoihin tai liigoihin. Eräiden näkemysten mukaan globalisaation myötä myös lokalisaatio eli kiinnostus omaan lähiympäristöön ja sen elämään korostuu.

Globalisaation on omalta osaltaan mahdollistanut nopea tekninen kehitys ja erityisesti informaatioteknologian uudet sovellutukset. Tänä päivänä toisin kuin vielä muutamia vuosia sitten on mahdollista olla vuorovaikutuksessa ja tehdä monipuolista yhteistoimintaa etäisyyksistä riippumatta. Liikunnan kansalaistoimintaa ajatellen tekninen kehitys luo monia uusia mahdollisuuksia. Esimerkiksi yhteen seuratoiminnan tyypillisistä ongelmakohdista eli puutteelliseen tiedonkulkuun uudet mahdollisuudet tiedonvälityksessä ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ovat jo nyt tuoneet helpotusta, mutta kehittämisenkin varaa on.

Kolmas maininnan arvoinen yleisen tason muutostrendi liikunnan kansalaistoiminnan näkökulmasta liittyy Euroopan Unionin kehitykseen ja sen harjoittamaan politiikkaan. Meidän järjestelmämme kannalta oleellisia kysymyksiä ovat esimerkiksi veikkaustoiminnan valtiollisen monopoliaseman säilyminen sekä se, miten yleishyödyllinen toiminta ja sen verotuksellinen asema tullaan määrittelemään.

Sosiaaliset muutokset

Pitkällä aikavälillä väestön ikärakenteen muutos tulee jollain tavoin epäilemättä heijastumaan myös liikunnan kansalaistoimintaan. Onhan sen painopiste koko olemassaolonsa ajan ollut lasten ja nuorten ikäryhmissä. Väestöennusteet kertovat nuorten ikäluokkien pienevän ja ikääntyneiden osuuden kasvavan. Mikäli vanhemmat ikäluokat osallistuvat nykyistä runsaammin ja aktiivisemmin seurojen toimintaan, merkitsee se ilmeisesti myös sitä, että toimintaa ja toiminnan tarkoitusta suunnataan enemmän näiden toimijoiden tarpeiden mukaan.

Ulkomaalaisten Suomessa asuvien määrä on parin kymmenen vuoden aikana viisinkertaistunut. Urheilun ja liikunnan kieli on kansainvälinen ja seurat voivat olla väylänä ihmisten pariin jonkun muun kuin suomalaisen yhteiskunnan kasvatille. Seurat ja liikuntatoiminta voi olla helpottamassa kotouttamista.

Muuttoliikenne maan sisällä on merkinnyt kasvukeskusten väestömäärän kasvua ja syrjäseutujen väestökatoa. Liikunnan kansalaistoiminnan näkökulmasta

eriarvoisuus maaseudun ja kaupunkiympäristöjen näkökulmasta onkin kasvamassa. Molemmilla on ongelmansa. Syrjäseutujen seuroilla on vaikeaa jatkaa toimintaansa kun väki ja varsinkin nuoremmat ikäluokat muuttavat pois. Kasvukeskusten seuroilla voi vastaavasti olla tulijoista runsauden pulaa, joka konkretisoituu esimerkiksi tilaresurssien puutteeseen.

Työelämä on muuttunut varsin radikaalisti muutaman vuosikymmenen aikana. Monetkaan työtehtävät eivät vaadi enää kovin paljon fyysistä ponnistelua, josta seurauksena on vapaa-ajan liikunnallisten tarpeiden kasvu. Epätyypilliset työsuhteet luovat osaltaan uudenlaista kysyntää. Monet voisivat kaivata liikuntapalveluja esimerkiksi päiväsaikaan. Toisaalta työelämän kiivaus ja kasvaneet tehokkuusvaatimukset voivat muodostua uhkaksi koko kansalaistoiminnalle. Jos työelämä vie useimmilta kaiken energian ja innon, menee vapaa-aika palautumiseen ja työkunnan ylläpitoon, eikä haluja yhteisten intressien kansalaistoiminnalle välttämättä riitäkään.

Sosiaaliin muutoksiin voidaan edellisten lisäksi nimetä tasa-arvovaatimusten mukanaan tuoma kehitys. Yksi sen osa-alueista ilmenee miesten ja naisten välisessä suhteessa. Liikunta ja etenkin urheilu ovat olleet kiistatta miesten hegemonian aluetta (ks. Koski 1995a). Naisten osuudet ovat kasvaneet selvästi viime aikoina ja esimerkiksi liikunnan harrastajina naiset ovat jo miehiä aktiivisempia Suomessa. Liikunnan kansalaistoiminnassakin naisten rooli on kohentunut.

Taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset muutokset

Taloussuhdanteet näyttäytyvät arkielämässä hyvin kouriintuntuvasti. Viime vuosituhatosen viimeisen vuosikymmenen alkupuolelle osunut taloudellinen lama ei voinut olla vaikuttamatta myös liikuntakulttuuriin. Liikunta kuuluu niihin elämänalueisiin, joihin katse kohdistuu ensimmäisten joukossa, kun julkinen talous etsii säästökohteita. Monissa kunnissa liikunnan asema heikkenikin tuolloin selvästi, mikä heijastui myös liikunnan kansalaistoimintaan.

Uusliberalististen virtausten ja erityisesti julkishallinnon uudistaminen New Public Management -periaatteiden suunnassa ovat muokanneet kolme yhteiskunnan perustahon - valtion, markkinoiden ja kolmannen sektorin - keskinäisiä suhteita. Valtionhallinnon uudistuspolitiikan avainsanoja ovat olleet sääntelyn purkaminen, hallinnon hajauttaminen, ministeriöiden rooli strategisina suunnannäyttäjinä ja tulosjohtaminen. Hallinnon rakenteita on pyritty keventämään, päätösvaltaa siirtämään hallinnon alemmille portaille ja julkista palvelutoimintaa ulkoistamaan ja ohjaamaan tulostavoittein. On haettu asiakasohjautuvuutta, tehokkuutta ja tulosvastuuta. (Heikkala 2001) Jatkossa merkittävä kysymys on, millainen tulee kansalaisjärjestöjen ja julkishallinnon suhde olemaan? Odotukset järjestöjä kohtaan ovat viime aikoina kasvaneet siinä mielessä, että järjestöjen ja yhdistysten oletetaan ottavan entistä selvemmin osaa yhteisiin kansallisiin talkoisiin esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä ja työllisyyden edistämässä (Heikkala & Koski 2000, 116). Tämän voi nähdä järjestökentän yhteiskunnallisena vastuullisuutena. Toisaalta voi sanoa, että vapaa kansalaistoiminta on tehnyt myönnytyksiä julkisen vallan suuntaan, mikä on

merkinnyt sitä, että monelta osin siitä on tullut valtionhallinnon jatke. Vaikkakin verkostoitumisen hengessä kyse on siitä, että yhteiskunnallisten toimintapolitiikkojen tekemisessä voi nyt olla mukana laaja joukko julkisia ja yksityisiä toimijoita hallinnon ja yhteiskunnan eri tasoilta ja toiminnallisilta alueilta. Moderni yhteiskunta on tässä ajattelumallissa moniääninen kokonaisuus, jossa koordinaatio ei ole käskyttävää kontrollia vaan sellaista sopimuksellisuutta, joka edellyttää kaikkien osapuolten keskinäistä hyväksyntää ja yhteisymmärrystä.

Ehkä merkittävimmät kansalaistoiminnan perustaa koskevat muutokset ovat olleet luonteeltaan kulttuurisia. Ne näkyvät esimerkiksi ihmisten elämäntyylien muuttumisena ja kulutusyhteiskunnan voimistumisena. Yksilöllistyminen, elämysten ja palvelujen massakuluttaminen ovat kehityskulkuja, jotka osaltaan luovat uhkaa kansalaistoiminnan perustan eli vapaaehtoistyön olemassaololle. Ainakin nuo kehityskulut luovat painetta tuon työn uudelleen muotoilulle.

Yksilöllistymisellä viitataan muun muassa siihen, että jokainen joutuu yhä itsenäisemmin valitsemaan ja määrittelemään oman elämänprojektinsa ja roolinsa yhteiskunnassa. Pahimmillaan väärin valintojen seurauksena on sosiaalinen syrjäytyminen ja vieraantuminen. Nuorison syrjäytymisen ehkäisy ei ole sattumalta toiminnan yhtenä (uutena) sisältönä monissa harrastusjärjestöissä. Heikkala (2001, 70-72)

Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa, joksi tämän hetkistä aikakautta on kutsuttu, elämän kirjo ja sen mosaikkimaisuus korostuvat. Mahdollisuudet erilaisiin sosiaalisiin maailmoihin tutustumiseen ja osallistumiseen ovat lisääntyneet. Uudenlaisessa monikulttuurisessa ja pirstaloituneessa elämänpiirissä kansalaistoiminnan selitysperusteita joutuu hakemaan jostain motiivien ja arvojen takamaastosta eli kulttuurisista merkityksistä (Koski 1999b, 20; Koski 2000b)

Vapaaehtoistoiminnan perustalle voi arjen havainnoista löytää monia uhkatekijöitä, esimerkkeinä järjestötoiminnan hallinnollinen tunkkaisuus, vapaaehtoistoiminnassa helposti tapahtuvat liika sitoutuminen ja loppuun palaminen kasautuvien tehtävien vuoksi, työelämän kuormittavuuden seurauksena ajan ja jaksamisen puute, uudet kilpailevat harrastukset ja toiminnan muodot tai se, että vapaaehtoinen tekeminen ei yksinkertaisesti (enää) tyydytä tekijänsä arvoja, intressejä tai tarpeita. (Heikkala 2001, 74)

Muutokset liikuntakulttuurissa

Yleisympäristön muutosten lisäksi myös liikuntakulttuuri itsessäänkin on saanut uusia piirteitä. Edellä kuvattuihin yleisympäristön muutoksiin viitaten ei ole yllättävää, että liikuntakulttuuri on entisestäänkin kansainvälistynyt ja kaupallistunut. Konkreettisimpia esimerkkejä tästä lienevät monikansalliset liigat. Liikunta on myös teknistynyt. Aiempaa suurempi osuus liikunnasta vaatii rakennettuja liikuntapaikkoja ja parempia välineitä. Vaatimustaso ylipäättään on noussut ja myös järjestötoiminnalle asetetaan entistä enemmän sisällöllisiä ja laadullisia vaatimuksia. Yksi tähän liittyvä muutossuunta järjestöissä on ollut määrällinen ja laadullinen ammattimaistuminen (ks. Koski & Heikkala 1998).

Nämä muutokset ovat taipuvaisia nostamaan painetta taloudellisten resurssien lisätarpeeseen.

Tietotaito on koulutusjärjestelmien ja tutkimustyön myötä kohentunut, mikä on johtanut myös ruohonjuuritason toiminnan pedagogisoitumiseen ja rationalisoitumiseen. Asiat pyritään tekemään entistä oikeaoppisemmin, järkipäisemmin ja suunnitelmallisemmin. Tämä kehitys on merkinnyt esimerkiksi seurojen nuorisotoiminnan osalta sitä, että osallistujilta odotetaan pitkäjänteistä sitoutumista. Rennosta harrastelemisesta on siirrytty tavoitteelliseen harrastamiseen. Tosin aivan viime aikoina tähän kehitykseen on eri liikuntajärjestöjen toimesta haettu myös vaihtoehtoisia ratkaisumalleja.

Huippu- ja kilpaurheilun hegemonia ei ole enää niin itsestään selvää kuin vielä joitain vuosia sitten. Liikuntakulttuurin kenttä on laajentunut ja kirjavoitunut, voidaan puhua liikuntakulttuurin eriytymisestä. Osallistuminen ja toimintayksiköiden määrä on lisääntynyt samalla, kun on ilmaantunut uudenlaisia toimintamuotoja ja tapoja toimia. Liikuntajärjestöistä on tullut avoimempia ja ympäristönsä paremmin huomioivia. Liikunnan toimintamuotojen kirjo on kasvanut ja liikunta ymmärretään laaja-alaisemmin kuin esimerkiksi 60- ja 70-luvuilla, jolloin kilpaurheilupainotteisuus on valtavirtana.

Median rooli yhteiskunnassa ja myös liikunnassa on kasvanut. Esimerkiksi lajit kilpailevat medianäkyvyydestä. Media on ollut vaikuttamassa sportisoitumiskehitykseen, jonka myötä yhteiskunta on urheilullistunut (Elias & Dunning 1986; Maguire 1999, Heikkala 2000). Toisaalta samalla urheilu ja liikunta ovat yhteiskunnallistuneet, mikä merkitsee esimerkiksi vastuunkantoa monien yhteiskunnallisesti oleellisten teemojen ympärillä (esim. syrjäytyminen, suvaitsevaisuus, luonnonsuojelu, työllistäminen). Ihmisten liikunnallisten tarpeiden kirjo on monipuolistunut ja liikuntajärjestelmäkin on osoittanut merkkejä siirtymisestä puhtaasta tarjontaorientaatiosta kysyntäorientaation suuntaan.

Seurojen kehityssuuntia

Edellä kuvatut ympäristön muutokset ovat heijastuneet myös ruohonjuuritason seuratoimintaan. Seuratoiminnan kehityssuuntien hahmottaminen rajoittuu käytettävissä olevan empiirisen aineiston johdosta toistaiseksi lähinnä 1990-luvun puoleen väliin tai enintään vuosituhannen vaihteeseen asti. Laajat kvantitatiiviset aineistot on pääsääntöisesti kerätty noin kymmenen vuotta sitten ja viimeisimmät vähän laajemmat kvalitatiiviset haastatteluaineistot ovat vuosituhannen vaihteen tietämiltä.

1980- ja 1990-luvun puolivälien välisellä vuosikymmenellä seurojen erikoistumiskehitys jatkui, mutta erikoistumisen kiihkeys tasaantui (Koski 2000c, 39). Erikoistumiskehitys viittaa tässä siihen, että suhteellisesti suurempi osuus uusista perustetuista seuroista keskittyy vain yhteen urheilu- tai liikuntalajiin. Lisäksi jaostosta omaksi seurakseen itsenäistyneiden määrä kasvoi jonkin verran. Erikoistumisen myötä myös toimintayksikön keskimääräinen koko pienentyi. Samalla seurojen sisällä toiminta keskittyi entistä itsenäisempiin ryhmiin.

Esimerkiksi monissa palloilulajien seuroissa yksittäiset joukkueet elävät taloudellisesti ja toiminnallisesti itsenäistä muusta seurasta varsin irrallista elämää omaa toimintakulttuuriaan luoden, jolloin emoseuran rooli yhteisöllisyyden ytimenä on usein menettänyt merkitystään.

Seuroissa käsitys liikunnasta on laajentunut. Liikuntakulttuurin laajempaa ymmärtämistä kuvastaa se, että kuntoliikuntaa ei enää kovin laajasti kohdella omana lajinaan, vaan liikunnan laaja-alainen ymmärtäminen tarkoittaa sitä, että eri lajit nähdään muunakin kuin kilpaurheiluna. (Koski 2000c, 38-39)

Liikunnan ja urheilun alueella naisten asema tasa-arvonäkökulmasta on viime vuosina kohentunut. Tämä on näkynyt mm. naisten lajikirjon kasvuna. Ei ole kovin pitkää aikaa siitä, kun pidettiin outona, jos nainen hyppäsi seivästä, pelasi jääkiekkoa tai heitti moukaria. Nyt nämä ja monet muut lajit ovat tulleet myös naisille mahdollisiksi. Liikuntaseurojen harrastajista miehiä on kuitenkin edelleen enemmistö (58 %). Naisten rooli on tosin kasvanut. Tällä tietoa seurojen vapaaehtoistoimijoista 44 prosenttia on naisia. Selvimmin naisten epätasa-arvoisuus liikunnan kansalaistoiminnassa taitaa tulla esiin, kun tarkastellaan järjestelmään liittyviä valta-asemia. Liikuntajärjestöjen puheenjohtajista naisia on 14 prosenttia, toiminnanjohtajista runsas viidennes ja hallituksen jäsenistä noin neljännes. Miesten hegemoniasta kertoo myös se, että lajiliittojen liikuntamenoista kolmannes ja seurojen menoista neljännes kului tyttöjen ja naisten liikuntaan. (Koivisto 2004; vrt Koski 1995a; Koski 2000c, 59)

Painetta seurojen toiminnan suuntaamisesta enemmän kysyntäperustaiseksi on olemassa, sillä ihmisten ja myös julkisen sektorin odotukset seurojen tarjoamia palveluja kohtaan ovat kasvaneet. Tämä koskee niin sisällöllistä kuin laadullistakin ulottuvuutta. Helposti vaihdetaan seurasta toiseen, jos ensin kokeilussa seurassa palvelut eivät tyydytä. Yksi piirre tästä kehityksestä on jäsenyyden merkityksen heikentyminen osallistumisen kategoriana. Monet toimintaan osallistuvista eivät olekaan jäseniä, eivätkä monet jäsenet osallistu lainkaan toimintaan. Jäsenyys ja osallistuminen eivät olekaan tässä mielessä synonyymisiä, vaikka niitä sellaisina usein pidetään. (Koski 2000a) Kulutusyhteiskunnan ihmisille onkin tullut aika luontevaksi suhtautua yhteisölliseen seuratoimintaan asiakkuuden näkökulmasta. Tämä kehityssuunta liittyy koko kansalaistoiminnan ytimen kannalta perustavanlaatuisen kysymyksen toiminnan jatkuvuudesta. Muutamia merkkejä siitä, että seurat ovat kysyntäpaineeseen reagoineet, on olemassa. Yhtenä merkinä tästä on toiminnan kohderyhmien laajentuminen. Karkeasti ilmaisten voi sanoa, että muillekin kuin nuorille liikunnallisesti aktiivisille miehille löytyy jo tarjontaa. Lisäksi seurojen sisällä toimintapotentiaalista käytetään aiempaa enemmän kohderyhmien palvelujen tuottamiseen samalla kun ilmapiiri seuroissa on muuttunut johtokeskeisestä jäsen/(osallistuja)keskeisemmäksi. (Koski 2000c)

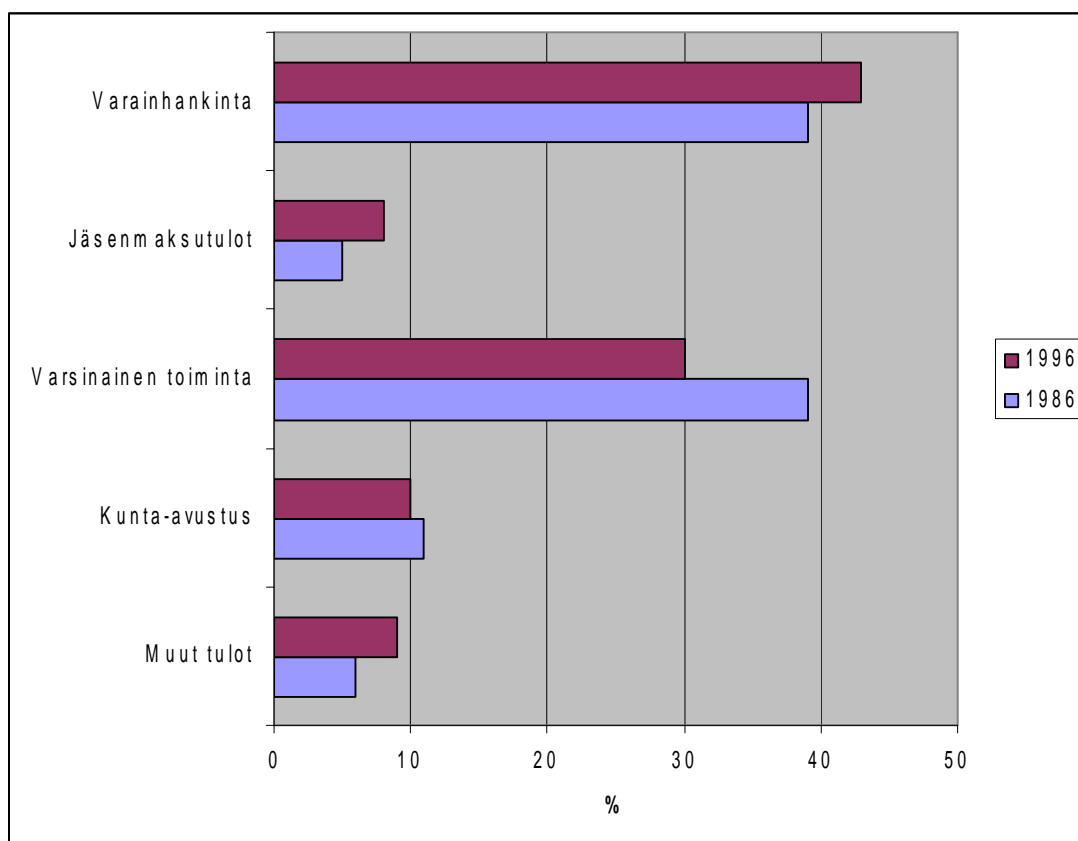
Seurojen toiminta ylittää yhä useammin kuntarajat. 1980 –luvun puolivälissä noin joka neljännen seuran toiminta ulottui yhden kunnan rajojen yli. Kymmenen vuotta myöhemmin useamman kunnan alueella toimivia seuroja oli jo lähes 40 prosenttia puhumattakaan siitä, miten seurojen toimintoihin osallistuvat kuntarajoja ylittävät. (Koski 2000c) Tämä kehitys kuvastaa paikallisuuden merkityksen muutosta arkielämän valintojen suuntaamisessa. Samalla se on yksi

merkki seutuistumiskehityksestä, jonka myötä kaupunkien ympärillä olevien alueiden merkitys korostuu ja laajenee yli hallinnollisten rajojen (ks. Itkonen & Kortelainen 1999)

1990-luvun alun taloudellinen lama näkyi ja tuntui seuratoiminnassa. Päätoimisten palkallisten määrä (n. 1500) seuroissa ei kasvanut, vaan oli 1990-luvun puolivälissä samalla tasolla kuin kymmenen vuotta aiemmin. Toisaalta puheenjohtajien vaihtuvuus oli vähäistä, sillä uusien rekrytointi hankalassa taloustilanteessa oli vaikeaa. Varainhankinnan suhteellinen merkitys kasvoi ja jäsenmaksut nousivat. Palkattujen sivutoimisten määrä kasvoi jonkin verran tuona aikana saavuttaen noin 7000 henkilön tason. (Koski 2000c) 1990-luvun puolivälin jälkeisestä palkattujen määrän kehityksestä ei ole kattavaa tietoa, mutta ilmeisesti kasvua on tapahtunut.

Seurojen toimintaan kohdistuvat taloudelliset vaateet ovat pitkän aikavälin tarkastelussa selkeästi kasvaneet, vaikka seurakohtaisesti taloudellinen puoli riippuu seuran elinkaaren vaiheesta ja seuran koosta. Yleislinjana on pyrkimys parempaan ja rationaalisempaan toimintaan, mikä merkitsee entistä tavoitteellisempaa orientaatiota, pätevämpiä ohjaajia, parempia varusteita, parempia olosuhteita jne. Tässä kehityksessä taloudellisen hyvinvoinnin kasvun myötä ja osin taloussuhdanteiden heilahtelujen mukaan paineet seurojen talouden kasvattamiselle ovat nousseet. Esimerkiksi Rasion seuroissa varsinaisen toiminnan kulut jäsentä kohden olivat 1970-luvun puolivälissä alle 170 markkaa vuoden 1998 rahassa ja vuonna 1996 vastaava summa oli 650 markkaa. Yksi keskeisimmistä alueista, johon kansalaistoiminnan potentiaali kuluukin, on nimenomaan seurojen varainhankintatyö. (Koski 2000a, 51)

Koko maan seurojen tietojen mukaan seurojen tulot jäsentä kohden kasvoivat vuoden 1998 rahassa vuoden 1986 512 markasta vuoden 1996 610 markkaan. Seuraa kohden tuloja kerättiin vuoden 1998 raha-arvolla tarkasteltuna vuonna 1986 noin 206 000 markkaa ja kymmenen vuotta myöhemmin noin 185 000. Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa, että seurojen keskimääräinen koko putosi myös vastaavalla ajanjaksolla. Tuo noin 200 000 markan potti kerättiin seuroissa kuvion 5 osoittamalla tavalla.

KUVIO. 5. Seurojen tulohankintakeinot vuosien 1986 (n=756) ja 1996 aineistoissa (n=424) (Lähde: Koski 2000c, 68)

Varainhankinnan ja jäsenmaksutulojen osuudet kasvoivat jonkun verran samalla, kun varsinaisen toiminnan tulojen osuus väheni. Vuoden 1998 rahassa tarkasteluna aikuisten jäsenmaksujen suuruus kasvoi vuoden 1986 59 markasta 1990-luvun puolivälin 112 markkaan. (Koski 2000c)

Taloudellisen toiminnan tiivistyessä käytäntö on johtanut siihen, että entistä useammin taloudellinen vastuu on ryhmätasolla. Toisin sanoen joukkueissa ja harjoitusryhmissä toimijat hankkivat itse tarvitsemansa resurssit. Tämä on nostanut taloudellisen toiminnan hyötysuhdetta. Velvoitteet on hoidettava ja vapaamatkustajat pudotetaan ryhmästä nopeasti pois.

Seuroissa tehtävä talkootyö ei näytäkään vähentyneen. Se ei kuitenkaan enää ole samalla tavalla yhteisöllisyyttä pönkittävää kuin ennen, jolloin yhteisillä ponnistuksilla rakennettiin vaikkapa seurataloa. Kyse nykyisin onkin ennen muuta varainhankinnasta. Talkootyöstä on tullut aiempaa välineellisempää. Toimijat sitoutuvat seuratyöhön aiempaa selvemmin oman ja perheensä elämänvaiheeseen liittyen. Panostus omaan lapseen on keskeinen vaikutin. Siihen, että jälkikasvu viihtyy, löytää oman lajinsa ja pärjää. Toiminnasta on tullut projektiluonteista ja nämä liikuntaseurassa toimimisen projektit kestävät yleensä 5-10 vuotta (Koski 1999b, 18)

Voikin sanoa, että seuratoimijoita on enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Miten yleinen väite seuratoimijoiden pulasta voi silti pitää paikkaansa? Kyse on yhtäältä aikaisempaa lievemmästä perinnesidonnaisuudesta, seurakulttuurin merkityksen vähenemisestä ja ennen kaikkea entistä selvemmästä toiminnan syklisyydestä samalla, kun seurojen määrä on kasvanut ja niiden keskimääräinen koko on pudonnut. Lisäksi toiminnot ovat painottuneet joukkue- ja ryhmätasolle. Nopeutunut sykli tarkoittaa sitä, että samalla, kun uusia tekijöitä tulee järjestelmän pariin, niitä myös jatkuvasti siirtyy toiminnasta syrjään. Pitkäjänteisesti sitoutuvat ovat lähes harvinaisuuksia. Tästä on myös seurauksena tietynlainen perspektiiviharha siitä, että vapaaehtoistyön kokonaisvolyymi olisi pienentynyt, vaikka näin ei ole käynyt.

Takavuosina toimintapontimien taustalla olleen ajattelumallin lähtökohtana oli ajatus ”meikäläisistä”. Toisin sanoen haettiin yhteenkuuluvuutta samanlaisista ihmisistä, oman kylän ja/tai saman yhteiskuntaluokan väestä. ”Meikäläisten” jälkeen tärkeällä sijalla oli yhteisö: ”Meidän seura”. Seurauskollisuus oli merkityksellinen asia.

Tänä päivänä muuttuneet merkitysrakenteet ja esimerkiksi korostunut yksilöllistyminen näkyy siinä, että valintoja ja kiinnittymistä ohjaavia tekijöitä ovat yleisesti edellisten sijasta jokseenkin tässä järjestyksessä: oma lapsi, oma joukkue/ryhmä, oma laji, oma paikkakunta ja vasta sen jälkeen oma seura, jos sittenkään. (Koski 1999b; Koski 2000b)

Itkonen (1991; 1996; 2000) jäsentää seuratypologiassaan seurojen ideaalityypit yhtäältä urheilullis-suorituksellisiin ja toisaalta sosio-kulttuurisiin seuroihin. Ensin mainitut ovat enemmän tai vähemmän mukana urheilun kilpailujärjestelmissä ja ne ovat koko liikuntaseurojen kentässä kaiketi niitä urheiluseuroja, joihin usein koko kirjoon viitaten virheellisesti viitataan. Sen perusteella kuinka vakavasti kilpailuun ja menestykseen suuntaudutaan Itkonen ryhmittää kolme alatyyppeä: liikunnallis-harrastukselliset, kilpailullis-kasvatukselliset ja julkisuus-markkinalliset seurukset. Näistä viimeksi mainitut ovat huippu-urheiluseuroja, joissa on liikeyritysmäisiä piirteitä. Liikunnallis-harrastuksellisissa seuroissa kilpailullisuuteen panostaminen ei ole kovin suunnitelmallista tai tavoitteellista, mutta kisailuihin osallistutaan. Kilpailullis-kasvatukselliset sijoittuvat kilpailuorientaatioakselilla näiden kahden tyypin väliin.

Sosio-kulttuurisessa seuratoiminnassa ei niinkään tähdätä kilpailulliseen menestykseen tai suoritukselliseen kyvykkyyteen. Tämänkin kategorian Itkonen on jakanut kolmeen alaryhmään: yhteisöllis-elämyksellisiin, alueellis-liikunnallisiin ja kasvatuksellis-sosiaalisiin seuroihin. Pohtiessaan liikunta-organisoinnin muutoksia Ilmanen ja Itkonen (2000, 25) hyödynsivät esiteltyä typologiaa. He toteavat, että liikunnan eriytymiskehityksen myötä sosio-kulttuuristen ja urheilullis-suorituksellisten seurojen välinen juopa on syventynyt. Samalla yritysmäisen huippu-urheilun ja vapaaehtoisen kansalaistoiminnan jako on kasvanut.

Toimivuuden ulottuvuudet

Vapaaehtoisorganisaatioille, kuten liikuntaseuroille, on ollut tyypillistä, että tekijöiden päähuomio kuluu päivittäisten toimintojen toteuttamiseen eikä energiaa jää seuran aktiiviseen kehittämiseen. Monessa seurassa asiat menevät ikään kuin omalla painollaan. Tehdään niin kuin ennenkin on tehty. Tosin historiallinen tarkastelu kertoo, että liiketaloudellisten organisaatioiden kehitysprosessissakin edettiin varsiin pitkälle ennen kuin niihin alkoi ilmaantua kehitysosastoja tai henkilöitä, joiden vastuulla oli tulevaisuuden suuntaviivojen pohtiminen.

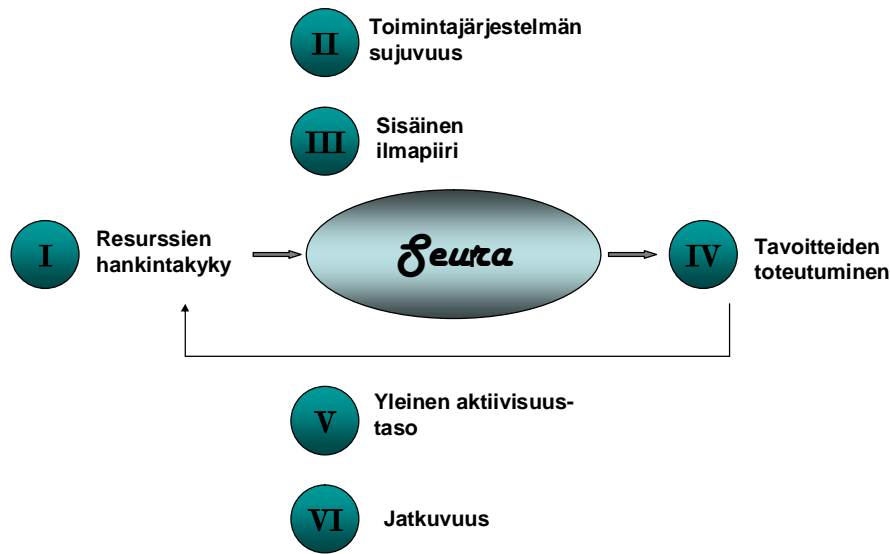
Kehittämisenäkökulmasta seuran toimivuus on keskeinen käsite. Sitä voi verrata ihmisten terveyteen. Monille on tyypillistä, ettei terveyttä aktiivisesti kehitetä. Jotain tehdään vasta, kun terveydessä alkaa ilmetä puutteita. Terveys ja toimivuus ovat laaja-alaisia käsitteitä. Terveys on huono, jos jollakin sen osa-alueella ilmenee ongelmia. Sama pätee toimivuuteen. Toimivuus nähdään usein hyvin kapea-alaisesti. Esimerkiksi kilpaurheiluun keskittyneessä seurassa keskitytään usein kapea-alaisesti menestyksen saamiseen. Monet käytännön esimerkit ovat kuitenkin osoittaneet, että esimerkiksi kapeasti rahan voimalla menestystä tavoittelevat seurat kohtaavat jossain vaiheessa vakaviakin ongelmia. Sen sijaan laaja-alainen ja pitkäjänteinen seurakokonaisuuden kehittäminen tuo varmemman ja yleensä paremman tuloksen.

Tällaisen laaja-alaisen ja pitkäjänteisen kehitystyön pohjaksi kannattaakin seuran tavoitteen asettelussa laittaa esimerkiksi menestystavoitteiden sijaan päämääräksi olla mahdollisimman hyvä seura. Hyvällä seuralla kun on taipumus myös menestyä. Mitkä sitten ovat ne osa-alueet tai ominaisuudet, joissa seuran pitäisi olla hyvä?

Kosken (1991; 1994b) toimivuusmalli on rakennettu kirjallisuuteen perustuen. Mallissa oli alun alkaen viisi ulottuvuutta ja sitä on sittemmin laajennettu kuudennella. Tuon mallin mukaan hyvä toimivuus muodostuu seurassa seuraavasti (ks. kuvio 6):

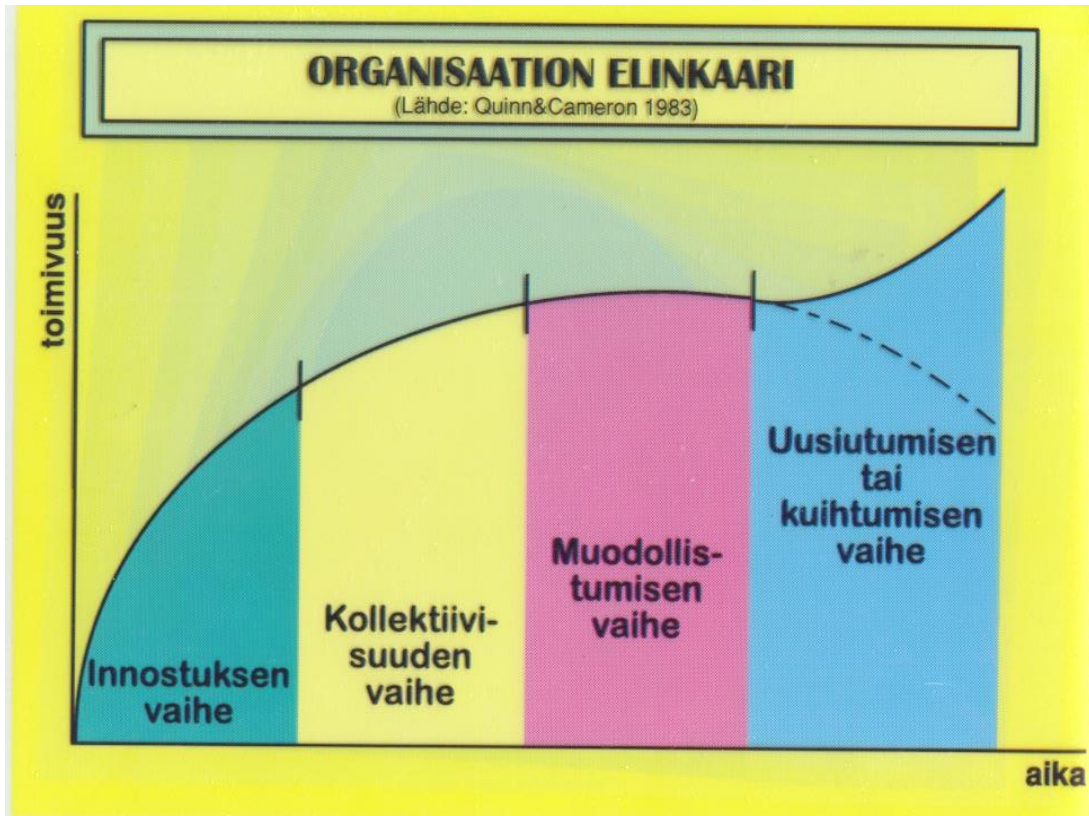
- 1) Resurssien hankintakyky. Hyvä seura kykenee hankkimaan hyvin tarvitsemansa resurssit (jäsenet, puuhaihmiset, tilat, varusteet, rahat, asiantuntemuksen).
- 2) Toimintajärjestelmän sujuvuus. Hyvässä seurassa sisäinen työnjako toimii, tieto kulkee, ideoita syntyy ja ne myös toteutetaan.
- 3) Sisäinen ilmapiiri. Hyvässä seurassa on kiva olla. Me-henki on vahva ja ryhmän intressi korostuu henkilökohtaisten intressien sijasta.
- 4) Tavoitteiden toteutuminen. Hyvän seuran tulokset ovat kelvollisia: liikuntapalveluja, fiksuja nuoria ihmisiä, liikunnan harrastusta, menestystä tms.
- 5) Yleinen aktiivisuustaso. Hyvä seura on aktiivinen; se tunnetaan, sillä on hyvä imago ja se on aktiivinen ympäristöönsä nähden.
- 6) Jatkuvuus. Hyvä seura huolehtii jatkuvuudesta, eikä ole liikaa riippuvainen yksittäisistä ihmisistä.

Seuran toimivuuden ulottuvuudet

KUVIO 6. Seuran toimivuuden ulottuvuudet. (Lähde: Koski 1991; Koski 1994b)

Seuran toimivuus ei ole mikään staattinen, paikallaan pysyvä ilmiö tai olotila. Toimivuus muuttuu, kun ympäristö muuttuu ja seura muuttuu. Toimivuusmallia täydentää Quinnin ja Cameronin (1983) malli organisaation elinkaaren vaiheista, joka soveltuu hyvin liikunnan kansalaistoiminnan kenttään (ks. Koski 1994b). Malli on nelivaiheinen (ks. kuvio 7). Ensimmäinen vaihe on nimetty 'innostuksen vaiheeksi'. Toiminnan alkuvaiheessa innostusta tekijöillä on paljon. Suunnittelua on vähän, mutta ideoita ja tekemisen halua runsaasti. Toinen vaihe on nimeltään 'kollektiivisuuden vaihe'. Tälle vaiheelle on tyypillistä, että toimijat sitoutuvat voimakkaasti. He tutustuvat paremmin toinen toisiinsa ja me-henki kasvaa. Organisaation toimintatavat ovat usein epämuodollisia eivätkä kovinkaan systemaattisia. Kolmatta vaihetta luonnehditaan 'muodollistumisen vaiheeksi'. Vakaat rakenteet ja muodolliset säännöt saavat muotonsa ja niitä aletaan noudattaa. Sisäinen toiminta halutaan vakiinnuttaa ja usein aletaan toistaa hyviksi havaittuja toimintatapoja. Neljäs vaihe on eräänlainen joko-tai -vaihe. Sitä kutsutaan 'uusiutumisen tai kuihtumisen vaiheeksi'. Tuossa vaiheessa vakiintuneet ja kaavamaiset käytännöt alkavat olla organisaatiolle rasite. Etenkin vapaaehtoisorganisaatiossa kyse on eräänlaisesta leipääntymisestä. Jollei selkeitä muutoksia ja jonkinasteista uusiutumista tehdä, organisaatio alkaa vähitellen hiipua.

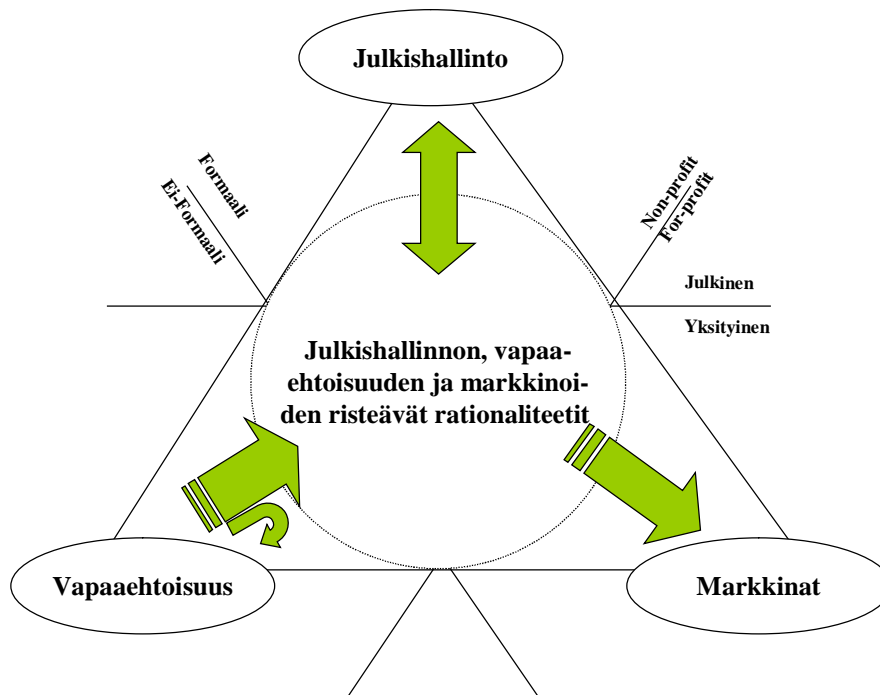
KUVIO 7. Organisaation elinkaarimalli (Lähde: Quinn & Cameron 1983)

Toimivuutta määrittää keskeisimmin se, miten toimintaa johdetaan ja toisaalta millaisia inhimillisiä resursseja on käytettävissä (Koski 1994b). Seuran kehittämisessä voi hahmottaa kolme erilaista logiikkaa, joiden painotusten suunnassa toimintaa voi pyrkiä kehittämään (ks. kuvio 8). Nämä logiikat perustuvat ovat vapaaehtoisuuden, julkishallinnon ja markkinoiden rationaliteetteihin. (Koski & Heikkala 1998)*

Johtamisen näkökulmasta kyse on siitä, että ensinnäkin on ymmärrettävä ja osattava huolehtia vapaaehtoistoiminnasta ja niiden tekijöistä. Kyse voi joillekin olla laskelmoidusta hyödyn tavoittelusta, mutta ennen kaikkea vapaaehtoisuuden rakentuu ihmisten merkitysrakenteille (Koski 2000b). Tällöin tarvitaan erityisesti ihmissuhdetaitoja ja erilaista otetta kuin julkishallinnon tai liiketalouden parissa. Toiseksi johtamisen näkökulmasta on tärkeää tuntea ja ymmärtää julkishallinnon käytännöt ja ajatusmallit. Niistä voi olla apua seuratyön kehittämisessä. Lisäksi kunta on keskeinen taho seuran näkökulmasta ja poliittisen päätöksenteon pelisäännöt olisi hyvä hallita. Kolmanneksi johtamista ajatellen on syytä muistaa myös taloudellisten realiteettien merkitys ja markkinaperustainen ajattelu. Seurat voivat pyrkiä yhteistyöhön liiketaloudellisten organisaatioiden kanssa tai ne voivat itse ottaa mallia tuon kentän toimintatavoista. Kummassakin tapauksessa on tärkeä tuntea liiketaloudelliset rationaliteetit ja käytännöt. (Koski & Heikkala 1998) Hyvä seurajohtaja kykenee ymmärtämään ja soveltamaan näiden keskenään

* Tämä malli on kehitetty lajiliittojen analyysin yhteydessä.

ristikkäisten rationaliteettien piirteitä omassa yhteisössään. Esimerkiksi soveltaa markkinointi- tai tuotteistamisajatuksia unohtamatta vapaaehtoisuuden perusteita.

KUVIO 8. Liikuntaorganisaation risteävät rationaliteetit (Lähde: Koski & Heikkala 1998)

Seuran suhde ympäristöön

Seuraympäristön luokitteluissa oleellisin luokitus on kaupunki- ja maaseutuympäristön jaottelu. Kaupunkimaiset paikkakunnat edustavat seuraympäristöinä suhteellisen muutosherkkiä ja monimutkaisia ympäristöjä, kun taas maaseutuympäristöt ovat useimmiten yksinkertaisempia ja vakiintuneempia. Kaupunkiympäristöt muodostavat seurojen kannalta kamppailuympäristön, jossa seurat kilpailevat keskenään esimerkiksi tarjolla olevista resursseista. Maaseudun ympäristö sitä vastoin edellyttää seuroilta kamppailun sijasta pikemminkin henkiinjäämistaitoja. (Koski 1994b)

Jos tarkastellaan koko seurakenttää, ympäristö määrittää toimivuuden ulottuvuuksista vain päämäärän saavuttamista. Tällöin erityisesti ympäristön taloudelliset ja demografiset piirteet ovat keskeisiä tekijöitä. (Koski 1994b). Samaan havaintoon päätyvät myös Itkonen (2000, 94) sekä Itkonen ja Kortelainen (1999, 16). Monissa lajeissa menestys edellyttää riittävän suurta väestömäärää ja taloudellisia resursseja. Pienillä paikkakunnilla on menestyksen saavuttamiseksi keskityttävä muihin kuin valtalajeihin sekä tukeuduttava kansalaistoiminnan voimaan.

Seuran kokonaistoimivuuden kannalta oleellisempaa kuin ympäristön ominaisuudet on kuitenkin se, miten seura ympäristönsä kohtaa. Esimerkiksi

resurssien hankintakyky ei tilastollisessa tarkastelussa korreloi ympäristön taloudellisen vaurauden kanssa, mikä merkitsee sitä, että jokaisessa tietyt minimiehdot täyttävässä ympäristössä löytyy niitä, jotka pärjäävät ja niitä, jotka eivät pärjää. (Koski 1994b)

Kuten todettua ympäristön osalta oleellisempaa kuin sen piirteet on se, miten seura ympäristöönsä nähden toimii. Seuran suhdetta ympäristöönsä voi hahmottaa kolmen ulottuvuuden kautta: avoimuus – sulkeutuneisuus, aktiivisuus – passiivisuus sekä yhteistoiminnan laaja-alaisuus – kapea-alaisuus. Näiden avulla työstämällä voi hahmottaa kuusi ympäristöstrategiaa, joista kaksi ensimmäistä on passiivista ja neljä viimeistä aktiivista:

- 1) Sulkeutumisstrategia: toiminta pidetään hallitusti tai tiedostamatta pienen piirin toimintana, jolloin seura on ympäristöönsä nähden passiivinen ja suljettu. Ympäristö koetaan pikemminkin uhkana kuin mahdollisuutena.
- 2) Perinteinen strategia: ympäristö noteerataan vain välttämättömien resurssien hankinta-alueena sekä varsinaisen toiminnan vaatimana vuorovaikutustahona. Oleelliset tahot ympäristössä ovat lähinnä kunta resurssilähteenä ja kilpaileva seura kilpakumppanina. Tällainen seura on ympäristösuhteessaan kapea-alainen.
- 3) Ottamisstrategia: ympäristö nähdään välineenä seuran tavoitteiden saavuttamiseen. Ympäristö nähdään kilpa- tai taistelukenttänä, jossa parhaat ja nopeat selviävät. Usein tätä strategiaa soveltava seura on avoin ympäristöönsä vain kapea-alaisesti.
- 4) Saamisstrategia: seura herättää toiminnallaan kiinnostusta ympäristössään.
- 5) Antamisstrategia: seura tarjoaa osaamistaan jäsenistön ulkopuolelle. Nähdään, että tärkeintä on toiminta, ei niinkään siitä saatava hyöty.
- 6) Muokkaamisstrategia: seura osallistuu aktiivisesti ympäristönsä luomiseen. Seura voi olla ympäristössään esimerkiksi merkittävä kulttuurinen ja/tai poliittinen voimatekijä. (emt)

Käynnissä olevat keskustelut kuntien taloudellisesta tilanteesta ja sen myötä kuntaliitoksista ja palvelurakenteen muutoksista ovat myös liikunnan kansalaistoiminnan kannalta merkittäviä. Kunnan ja liikunnan kansalaistoiminnan keskinäinen suhde on kokonaisuuden kannalta merkittävä asia, kuten Ilmanen ja Itkonen (2000) Pohjois-Karjalan tilannetta pitkää aikaväliä koskevalla analyysillaan ovat osoittaneet.

Tulevia haasteita

Liikunnan kansalaistoiminnan tutkimuksessa on pyritty paitsi olemassa olevan tilanteen hahmottamiseen ja ymmärtämiseen myös muutostrendien jäljittämiseen. Lisäksi on haettu välineitä, eri tasojen toiminnallisten ehtojen ja niitä määrittävien tekijöiden ymmärtämiseen ja sitä kautta toiminnan kehitystyön tukemiseen ja kansalaistoiminnan jatkuvuuden turvaamiseen.

Tulevien liikuntapoliittisten haasteiden näkökulmasta edellä esitetystä voi nostaa esiin muutamia teemoja. Ensinnäkin koko liikunnan kansalaistoiminnan järjestelmän ja sen tulevaisuuden kannalta on oleellista, miten EU:ssa muotoillaan

kaksi toiminnan resurssointiin liittyvää peruskysymystä: miten määritellään yleishyödyllinen toiminta ja siihen liittyvät verokäytännöt sekä säilykö veikkaustoiminnan kansallinen monopoli.

Toiseksi liikuntapoliittisesti keskeinen kysymys on, miten reagoidaan liikunnan kansalaistoiminnan vaatimustason nousun paineisiin. Tähän liittyy esimerkiksi se, miten mahdolliset seuratoiminnan tuet suunnataan, mikä taas liittyy laajempaan kysymykseen toiminnan ammattimaistumisesta. Ammattimaistumiskehityksen äärellä on syytä muistaa koko eriytyneen seurakentän laajuus ja kirjo. Näin ollen perustavanlaatuinen kysymys on, miten seurakenttä segmentoidaan eri ryhmiin esimerkiksi mahdollisia tukia suunnattaessa. Huomattava on muun muassa se, että ammattimaisuus merkitsee eri asioita huippu-urheilun, harrasteliikunnan ja lasten ja nuorten liikunnan konteksteissa.

Kolmas teema, joka kannattaa tässä yhteydessä ottaa esiin, liittyy yleisesti todettuun aktiivisuuden kasaantumiseen. Tämä merkitsee liikunnan kansalaistoiminnassa tietynlaista keskiluokkaistumista. Toisin sanoen näyttää siltä, että yhä selvemmin seuratoiminta tavoittaa aktiiviset ja energiset ihmiset, jotka ovat kouluttautuneita ja pärjäävät työelämässä, sekä heidän jälkikasvunsa. Sen sijaan ihmiset, joille toiminnalla olisi kenties kaikkein eniten annettavaa, jäävät ulkopuolelle. Tähän eriarvoisuusteemaan liittyen on hyvä ottaa esiin myös liikunnan kansalaistoiminnan alueellinen eriarvoisuus, mikä näkyy esimerkiksi maaseudun ja kaupunkien seurojen toiminnan ehdoissa.

Neljäs iso kysymys liittyy kysynnän ja tarjonnan epäsuhtaan. Luulisi markkina- ja kilpailuyhteiskunnassa lähes puolen miljoonan alle 30-vuotiaan potentiaalisen uuden harrastajan ja toimijan kiinnostavan mitä tahansa tuottajatahoa. Osittain kyse on siitä, etteivät seurakentät esimerkiksi tilaresurssien puutteessa kykene vastaanottamaan kaikkia halukkaita ja osittain kyse on siitä, etteivät toiminnan sisällöt vastaa potentiaalisten tulijoiden odotuksia.

Viides ja liikuntapoliittisesti varmaankin ongelmallisimman kysymys liittyy laajaan kulttuuriseen muutokseen ja ennen kaikkea yksilöllistymiseen, jonka myötä yksittäisten ihmisten kansalaistoiminnan pontimet tuntuvat kaventuvan henkilökohtaisten intressien suunnassa. Yhteisötason intressit ovat menettäneet merkitystään ja työtä tehdään lähinnä oman jälkikasvun harrastusuran eteen.

Liikuntapoliittisten haasteiden lisäksi on tässä yhteydessä paikallaan nostaa esiin myös muutamia tutkimuksellisia haasteita. Liikuntapoliittisiin haasteisiin liittyen voi todeta, ettei liikunnan kansalaistoimintaa koskevan liikuntapolitiikan ja erilaisten poliittisten manööverien analyysia ole maassamme tehty kovin paljon. Seuratoiminnan vaikuttavuuteen (ja/tai valikoituvuuteen) keskittynyttä tutkimustyötä on myös tehty suhteellisen vähän, vaikka joitain viitteitä esimerkiksi nuorten terveystapoihin tai liikuntaharrastuksen pysyvyyteen liittyen on löydettävissä (esim. Koski 2005a; 2005b; ks. Laakso ym. 2006).

Viimeisimmät kattavat seuratieidot on kerätty kymmenen vuotta sitten. Ne ovatkin monelta osin vanhentuneita. Seurojen toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset heijastuvat myös seuroihin. Monilla osa-alueilla on viime vuosina myös tehty paljon kehitystyötä. Tälläkin hetkellä on menossa useita hankkeita,

joilla pyritään seuratoiminnan tukemiseen ja kehittämiseen. Tulevaisuus tuo tullessaan monia uudenlaisia piirteitä esimerkiksi kuntien palvelurakenteen muutosten tai suunniteltujen uusien tukimuotojen myötä. Olisikin tärkeää, että tietämystä seurojen tilanteesta aika ajoin päivitetäisiin.

Seuroihin liittyen suhteellisen vähän tiedetään seuratoimijoista ja heidän vaikuttimistaan. Seurajohtajista ja sihteereistä on olemassa jonkin verran perustietoja, mutta muista ryhmistä kuten ohjaajista ja valmentajista tai lasten vanhemmista tietoa liikunnan kansalaistoimintaan liittyen vielä tarvittaisiin. Lisäksi jaostotason ja etenkin ryhmätason (esim. joukkueet), jossa varsinainen tulos viime kädessä tehdään, tutkimuksellinen tietämys ja ymmärrys puuttuu kokonaan. Seuratason ohella analysoitavaa riittäisi myös muiden liikuntajärjestöjen kuten lajiliittojen ja aluejärjestöjen tilanteessa.

Liikunnan kansalaistoimintaa voisi myös analysoida eri toimialojen näkökulmista. Esimerkiksi voitaisiin tutkia, mitä liikunnan kansalaistoiminta merkitsee huippu-urheilun, aikuisten harrasteliikunnan tai lasten ja nuorten liikunnan näkökulmista. Jälkimmäiseen liittyen analyysi seuratoiminnasta nuorisotyönä olisi paikallaan.

Laajempaa kiinnostavuutta liikunnan kansalaistoimintaan liittyen voisi odottaa, jos tutkimuksellisesti lähestyttäisiin kenttää sosiaalisen ja aktiivisen kansalaisuuden problematiikan kautta.

Lähteet

Allardt, E., Jartti, P., Jyrkilä, F. & Littunen, Y. (1957) Työläisnuorison harrastustoiminta. Helsinki: Tammi.

Allardt, E., Jartti, P., Jyrkilä, F. & Littunen, Y. (1958) Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne. Porvoo: WSOY.

Anttila, R. & Pyhälä, K. (2005) Liikunta- ja urheiluseurojen määrä Suomessa. Helsinki: SLU.

Elias, N. & Dunning, E. (1986): Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process. Oxford: Basil Blackwell.

Fagerlund, E. (2004) Urheilujärjestön konkurssi. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, urheiluoikeuden sarja. Turun yliopisto.

Heikkala, J. (1998) Ajolähtö turvattomiin kotipesiin. Liikuntajärjestökentän muutos 1990-luvun Suomessa. Vammala: Acta Universitatis Tamperensis 641.

Heikkala, J. (2000) Liikunnan järjestökentän muutokset ja toimintaympäristö. Teoksessa H.Itkonen, J.Heikkala, K.Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 119-134.

Heikkala, J. (2001) Järjestön strategia. Tampere: Tampere University Press.

Heikkala, J., Honkanen, P., Laine, L., Pullinen, M. & Ruuskanen-Himma, E. (2003) Liikunnan ja urheilun tarina. Helsinki: SLU.

Heikkala, J. & Koski, P. (1999) Reaching out for new frontiers. The Finnish physical culture in transition in the 1990's. University of Jyväskylä. Department of Social Sciences of Sport.

Heikkala, J. & Koski, P. (2000) Järjestöt kolmen merkitysulottuvuuden – vapaaehtoisuuden, valtion ja markkinoiden – leikkauspisteessä. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 107-118.

Heinilä, K. (1986) Liikuntaseura sosiaalisena organisaationa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitos, tutkimuksia no 38.

Heinilä, K. & Koski, P. (1991) Suomalainen liikuntaseura. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu no 125. Helsinki.

Ilmanen, K. & Itkonen, H. (2000) Kansalaisten liikuttajat. Kansalaistoimijat ja kunnat liikuntapalvelujen tuottajina Pohjois-Karjalassa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.

Ilmanen, K., Itkonen, H., Matilainen, P. & Vuolle, P. (2004) Urheilun julkisuuskuva. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Itkonen (1991) ”Tarmompa poekija ollaan” – Tutkimus suomalaisen urheiluseuran muutoksesta. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 35.

Itkonen, H. (1996) Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Gaudeamus.

Itkonen, H. (2000) Kansalaistoiminnan suuri linja. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 11-25.

Itkonen, H., Heikkala, J., Ilmanen, K. & Koski, P. (toim.) (2000) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.

Itkonen, H. & Kortelainen, J. (1999) Rantakentältä maailmalle – Kiteen pesäpallo, lajikulttuuri ja yhteiskunta. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.

Kiviaho, P. (1973a) Contextual analytical study about environmental effect on organization membership and the choice of organization. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitos, tutkimuksia n:o 2.

- Kiviaho, P. (1973b) Järjestökannatus ja poliittinen mielipide. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteen laitos, julkaisuja n:o 19.
- Kiviaho, P. (1973c) Sport organizations and the structure of society. University of Jyväskylä. Studies in sport, physical education and health 4.
- Koivisto, N. (toim.) (2004) Miehet ja naiset liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: SLU.
- Koskenranta, H., Puronaho, K. & Joenmäki, P. (1997) Liikuntaseura – palveluja kunnalle, elämyksiä kuntalaisille. Saako kunta vastinetta liikuntaseurasijoituksilleen? Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Koski, P. (1987) Suomalainen liikuntaseura. Mitä seuroistamme tiedetään? Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Tutkimuksia no 43. Jyväskylä.
- Koski, P. & Heinilä, K. (1988) Liikuntaseura. Valtakunnallinen peruskartoitus. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Tutkimuksia no 48. Jyväskylä.
- Koski, P. (1991) Liikuntaseurojen organisatorinen toimivuus. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Tutkimuksia no 53. Jyväskylä.
- Koski, P. (1994a) Liikunta ja kansalaisaktiivisuus. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu: tieteellinen katsaus. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö, Jyväskylä. 85-107.
- Koski, P. (1994b) Liikuntaseura toimintaympäristössään. Studies in Sport, Physical Education and Health 35. Jyväskylän yliopisto.
- Koski, P. (1995a) Naisia numeroiden takana. Naisten osuus liikuntakulttuurin eri tasoilla. Teoksessa Piikkareilla pintaa syvemmältä. Opetusministeriö, Helsinki. 6-30.
- Koski, P. (1995b) Organizational effectiveness of Finnish sports clubs. Journal of Sport Management, 9, 85-95.
- Koski, P. (1996): Elämäntyylitutkimus: Liikunta on suomalaisten tärkein harrastus. Liikunta ja tiede, 33, 5, a22–a27.
- Koski, P. (1999a) Characteristics and contemporary trends of sports clubs in Finnish context. In Heinemann, K. (ed.) Sport clubs in various European countries. Series Club of Cologne, vol. 1. The Club of Cologne. Stuttgart: Hofmann Verlag, 293-316.
- Koski, P. (1999b) ”Viel’ haisee talkoohenki” Liikunnan kansalaistoiminnan uudet vaatteet. Liikunta ja tiede, 36, 6, 18-21.

Koski, P. (2000a) Liikunta kansalaisaktiivisuutena. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 40-55.

Koski, P. (2000b) Liikunnan kansalaistoiminta kulttuurina – toiminnan merkityksellisyys ja merkitysrakenteet. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 135-154.

Koski, P. (2000c) Maailma muuttuu, muuttuvatko seurat. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan kehittämiskeskus 7/2000.

Koski, P. (2000d) Millä tavoin kansalaisaktiivisuus toteutuu liikunnassa? Teoksessa M. Miettinen (toim.) Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia?". Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Jyväskylä: LIKES. 213-240.

Koski, Pasi (2003): Lasten ja nuorten liikuntaohjelma. Paikallistuki 1999-2001. Helsinki: Nuori Suomi.

Koski, P. (2005a) Pojat, pallo ja pullo: viekö seuratoiminta märkään miehuuteen? Yhteiskuntapolitiikka 70,1, 624-638.

Koski, P. (2005b) Sport: The road to health? In T. Hoikkala, P. Hakkarainen & S.Laine (eds.) Youth Cultures, Prevention and Policy. Helsinki: Finnish Youth Research Network. 295-337. 2/2005. 4-5.

Koski, P. & Heikkala, J. (1998): Suomalaisten liikuntaorganisaatioiden muutos - Lajiliitot professionaalitumisen prosessissa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Tutkimuksia no 63. Jyväskylä.

Koski, P. & Heinilä, K. (1988) Liikuntaseura. Valtakunnallinen peruskartoitus. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia no 48.

Koski, P. & Tähtinen, J. (2005) Liikunnan merkitykset nuoruudessa. Nuorisotutkimus, 23, 1, 3-21.

Kurikka, P. (1999) Paikalliset liikunta ja urheiluseurat osana kolmatta sektoria, Helsinki: SLU.

Kurikka, P. (2000) Liikunta- ja urheiluseurojen kokemuksia työllistamisestä. Helsinki: SLU.

Laakso, L. (1986) Aikuisväestön vapaa-ajan liikuntaharrastus. Teoksessa P. Vuolle, R. Telama & L. Laakso (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 87-99.

- Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä, A. & Telama, R. (2006) Liikuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. *Liikunta & tiede*, 43, 2, 4-13.
- Lilius M. (2003) Lajiliittojen mahdollisuudet vaikuttaa urheiluseuran organisaatiomuodon valintaan. Opetusministeriön julkaisuja 2003:14, Helsinki.
- Maquire, Joseph (1999): *Global Sport. Identities, Societies, Civilizations*. Cambridge: Polity Press.
- Nurmela, S. & Pehkonen, J. 1998a, Liikuntagallup 1997-98 aikuisten liikuntatutkimus. Helsinki. SLU.
- Nurmela, S. & Pehkonen, J. 1998b, Liikuntagallup 1997-98 lasten ja nuorten liikuntatutkimus. Helsinki. SLU.
- Nurmela, S. & Pehkonen, J. 1998c; Liikuntagallup 1997-98 liikunnan kansalaistoiminta. Helsinki. SLU.
- Olin, K. & Ranto, E. (1986) *Urheilujärjestöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitos. Tutkimuksia n:o 36.
- Pehkonen, J. 1991a *Kuntoilu-, liikunta- ja urheilulajien harrastaminen Suomessa vuonna 1991. Osa I: Liikunnan harrastaminen*. Helsinki: SVUL.
- Pehkonen, J. 1991b *Kuntoilu-, liikunta- ja urheilulajien harrastaminen Suomessa vuonna 1991. Osa II: Poliittika ja urheilun keskusjärjestöt*. Helsinki: SVUL.
- Pehkonen, J. 1991c *Kuntoilu-, liikunta- ja urheilulajien harrastaminen Suomessa vuonna 1991. Osa III. Kilpailutoimintaan osallistuminen*. Helsinki: SVUL.
- Pehkonen, J. 1991d *Kuntoilu-, liikunta- ja urheilulajien harrastaminen Suomessa vuonna 1991. Osa IV Liikunnan harrastaminen 15-18-vuotiaiden keskuudessa*. Helsinki: SVUL.
- Puronaho., K. & Matilainen, P. (1994) *Liikuntaseurojen talous 1989-93. Liikuntarakentamisen tutkimuskeskuksen julkaisu no 5/1994*. Jyväskylä.
- Puronaho., K. & Matilainen, P (1997) *Hyvinvointi, vaikeudet, tasapaino? Liikuntaseurojen talous 1989-95. Liikunnan kehittämiskeskus, julkaisu no 2/1997*. Jyväskylä
- Quinn, R.E. & Cameron, K. (1983) Organizational life cycles and shifting criteria of effectiveness: some preliminary evidence. *Management Science*, 29, 33-51.
- Ranto, E. & Pehkonen, J. 1995a *Liikuntagallup. Osa I: Liikunnan harrastaminen*. Helsinki: SLU.
- Ranto, E. & Pehkonen, J. 1995b *Liikuntagallup. Osa II: Liikuntalajien markkinat ja harrastamisen esteet*. Helsinki: SLU.

Salmikangas, A-K. (2004) Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetteenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. *Studies in sport, physical education and health* 95. Jyväskylän yliopisto.

Seppänen, P. (1977) Urheilujärjestöistä ja liikuntatoiminnasta tämän päivän Suomessa 1977. Helsinki: SVUL.

Seppänen, P. (1983) Suomen urheilujärjestöistä ja niiden toiminnasta 1980-luvun alkaessa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntasuunnittelun laitos. Tutkimuksia n:o 28.

Suomen Gallup (1982) Seuratoimintatutkimus. Helsinki: Suomen Gallup.

Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002a Aikuisliikunta. Helsinki: SLU.

Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002b Lapset ja nuoret. Helsinki: SLU.

Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2002c; Vapaaehtoistyö. Helsinki: SLU.

Unruh, D. R. (1979): Characteristics and types of participation in social worlds. *Symbolic Interaction*, 2, 115-129.

Unruh, D. R. (1980): The nature of social worlds. *Pacific Sociological Review*, 23, 3, 271-296.

Vuolle, P., Telama, R. & Laakso, L. (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.